

SÜNEN-İ EBÛ DÂVUD

ÂHİR ZAMAN HADİSLERİ

کتاب الفتن

KİTÂBÜ'L
FİTEN

کتاب المهدي

KİTÂBÜ'L
MEHDÎ

کتاب الملحمة

KİTÂBÜ'L
MELÂHİM

Ebû Dâvud

Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî

Yayınevimizce yayınlanan 17 ciltlik Sünen-i Ebû Dâvud'un
Kitâbü'l-Fiten, Kitâbü'l-Mehdî, Kitâbü'l-Melahim bölümleridir.

TERCEME ve ŞERH

Ahmet Necati YENİEL

Hüseyin KAYAPINAR

GİRİŞ BÖLÜMÜ

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN

İstanbul , Hicrî 1442 / Milâdî 2021

Ahmet Necati YENİEL

1937 yılında Karaman'ın Sinci Köyü'nde doğdu. Babası 1331 doğumlu Mevlüt Yeniell, bununda babası Talip ağadır. Anadan dedesi Karaman'ın Karalgazi Köyü'nden Molla Mustafa'dır ki, Çelikzâde Mehmet Vehbi'nin talebelerindendi. 1959 yılında Konya İmam Hatip Okulu'ndan mezun oldu. Askerliğinin ardından 1966 yılında Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Aynı yıl Diyarbakır İmam Hatip Okulu meslek dersleri öğretmenliğine tayin edildi. 1975'de Millî Eğitim Bakanlığı'nca burslu olarak 10 ay süre ile Bağdat İlahiyat Fakültesi'ne gönderildi. Bağdat dönüşü çok sevdiği aslı görevi öğretmenliğe Karaman İmam Hatip Lisesi'nde devam etti. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hizmet içi eğitim kurslarına katıldı ve Karaman İmam Hatip Lisesi'nden emekli oldu.

Eserleri:

- ◆ Sünen-i Ebû Dâvud (17 cilt) eserinin tercüme ve şerhi
- ◆ Mü'minlere Nidalar (Ahmed Fethullah Câmi) tercümesi

Hüseyin KAYAPINAR

1950 yılında Karaman'da doğdu. 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezûn oldu. 1971 yılında öğretmen olarak atandı. 1978 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki görevine vâiz olarak başladı. 1986 yılında yüksek lisansını, 1990 yılında doktorasını tamamladı. 1988 yılında İstanbul Eminönü İlçe vaizliğine, 1998 yılında İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğü öğretmenliğine, 2000 yılında İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğüne atandı. Haseki Eğitim Merkezinde Fıkıh dersleri verdi. 29.08.2008 tarihinde Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine seçildi.

Eserleri:

- ◆ Sünen-i Ebû Dâvud (17 cilt) eserinin tercüme ve şerhi
- ◆ Mabsût Tercümesi (Komisyon)
- ◆ Tenvîrül-Ezhân min Tefsîri Rûhu'l-Beyân tercümesi (Komisyon)
- ◆ el-Mergınânî ve Eseri Hidâye (Makale)
- ◆ Minâ'da Geceleme (Tebliğ)
- ◆ TDV İslâm Ansiklopedisi ve Şâmil İslâm Ansiklopedisinde Maddeler

İçindekiler

ÖNSÖZ / 9

MÜELLİF VE ESERİ / 13

Ebû Dâvud	13
Çağı-Çevresi	13
Yetişmesi	14
İlmî Şahsiyeti	14
Vefatı	20
Eserleri	20
Sünen	22
Adı	23
İlk mi?	23
Ebû Dâvud'un Mekkelilere Mektubu	25
Muhtevası	29
Kitap ve Bâbları	30
Özellikleri	30
Hadislerinin Durumu	31
Hadis Kabul Şartları	32
Rivayet Nüshaları	35
Baskıları	35
İhtisârları	36
Şerhleri	36
1. Me'âlimü's-Sünen	36
2. Avnü'l-Ma'bûd	38
3. Bezlü'l-Mechûd	39
4. el-Menhel	40
Ve Bu Tercüme...	41

KİTÂBÜ'L-FİTEN VE'L-MELÂHİM / 45

1. Bâb Fitneler ve Belirtileri	46
2. Bâb Fitneye Koşmaktan Nehy	84
3. Bâb Dili (Kötü Sözden) Korumak	99
4. Bâb Fitne Esnasında Çöle Çekilmeye Ruhsat	102
5. Bâb Fitne Esnasında Savaşmaktan Nehy	103
6. Bâb Mü'mini Öldürmek Çok Büyük Günahdır	105
7. Bâb Katilde Umulan Mağfired	116

KİTÂBÜ'L-MEHDÎ / 121

MEHDÎ KONUSUNUN BAŞI	121
1. Bâb Amr b. Osman Rivayeti	122
2. Bâb Mûsâ b. İsmâîl Rivayeti	123
3. Bâb İbn Nüfeyl Rivayeti	123
4. Bâb Müsedded Rivayeti	128
5. Bâb Osman b. Ebî Şeybe Rivayeti	130
6. Bâb Ahmed b. İbrâhim Rivayeti	131
7. Bâb Sehl b. Temmâm b. Bezî Rivayeti	133
8. Bâb Muhammed b. el-Müsennâ Rivayeti	134
9. Bâb Hârûn b. Abdullah Rivayeti	135
10. Bâb İbn Müsennâ Rivayeti	138
11. Bâb Osman b. Ebî Şeybe Rivayeti	138

KİTÂBÜ'L-MELÂHİM / 143

MELÂHİM (MEYDANA GELECEK BÜYÜK OLAYLAR VE SAVAŞLAR) KİTABI.	143
1. Bâb Yüzüncü Yılda Olacak Hâdiseler	143
2. Bâb Rûmlarla Yapılacak Savaşlar	147
3. Bâb Savaşın Belirtileri	150
4. Bâb Savaşların Arka Arkaya Çıkması	151
5. Bâb Milletlerin İslâm'a Karşı (Savaşmak Üzere) Birbirlerini Davet Etmeleri	153
6. Bâb Fitnelerden (Savaşlardan) Sığınılacak Yer	155
7. Bâb Savaşlarda Fitnenin Kalkması	157
8. Bâb Türkleri ve Habeşleri Tahrikten Nehy	158
9. Bâb Türklerle Savaş	159

10. Bâb Basra Hakkındaki Hadisler	164
11. Bâb Habeşlileri Tahrikten Nehy	171
12. Bâb Kıyametin Alâmetleri	172
13. Bâb Fırat'ın Hazinesini Açığa Çıkarması	187
14. Bâb Deccâl'in Çıkışı	189
15. Bâb Cessâse'nin Haberi	208
16. Bâb İbn Sâid'in Haberi	217
17. Bâb (İyiliği) Emir ve (Kötülükten) Nehy Etmek	228
18. Bâb Kıyametin Kopması	246

FİHRİST / 251

Konular Fihristi	251
İlk Râviler Fihristi	254
Şahıslar Fihristi	256
Kitaplar Fihristi	263
Yer İsimleri Fihristi	265
Hadisler Fihristi	267

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولن محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

ÖNSÖZ

Yüce dinimiz İslâmiyetin Kur'an'dan sonraki en büyük kaynağı Sünnettir. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in söz, fiil ve takrirlerinden ibaret olan sünnet asırlar boyu müslüman âlimlerin üzerinde çalıştıkları, hizmetinde oldukları bir saha olmuştur.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in hadislerini ezberinde tutanların vefatlarıyla, sünnet hazinesinin yok olmasını önleyip onun sonraki nesillere eksiksiz ve yanlışsız olarak aktarılmasını sağlamak için hadisler derlenip kitaplara geçirilmiştir. Bu kitaplardan özellikle altısı son derece ün kazanmıştır. *Kütüb-i Sitte* adıyla anılan bu altı kitap Buhârî ve Müslim'in *Sahih*leri Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*leridir.

Şüphesiz müslümanların hepsi Arab değildir ve Arapça'yı bilmezler. Arab olmayanların da dinlerinin esaslarını kaynaklarında görmek ve sevgili Peygamberlerinin hadislerini okuyup anlamak en tabii hakları olsa gerektir. Onun için İslâmî ilimlerin diğer sahalarında olduğu gibi hadis sahasındaki birçok eser de başka dillere, bu meyânda Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İşte *Kütüb-i Sitte* diye bilinen bu altı kitabın hepsi; izahlı ya da izahsız olarak ve bazıları birden fazla olmak üzere dilimize kazandırılmıştır. Biz de, *Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî'nin Sünen*'ini tercüme ve bazı yerleri biraz izah ederek Türk okuyucusuna hizmet etmeye çalıştık. Diğer hadis eserleri gibi, Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine de selef âlimleri tarafından çok değerli şerhler yazılmıştır. Ancak Arapça'yı bilmeyen Türk okuyucuları bu eserlerden istifade edememektedir. Bizler âciz çalışmamızla bu şerhlerden

hiç olmazsa bazılarını Türk okurlarının önüne sermek için tercüme ile yetinmeyip, hadislerle ilgili açıklamalarda da bulunduk. Onun için kitap bir *Sünen-i Ebû Dâvud* tercümesi değil, aynı zamanda şerhi hüviyetine büründü.

Tercümede, Hattâbî'nin *Me'âlimü's-Sünen*'i ile birlikte 1969 yılında Muhammed Ali es-Seyyîd tarafından bastırılan beş ciltlik matbû nüshayı ele aldık. Ancak daha sonra eser *Mu'cemu'l-Müfehres li elfazı'l-hadisi'n-nebevî*'ye uygun bir şekilde düzenlendi.

İzahlarımızda *Kitâbü'l-Menâsik*'in 12. bâbının sonuna kadar Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübki'nin çok değerli eseri *el-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd şerhu Sünen-i Ebû Dâvud*'unu esas aldık.¹ Hatta diyebiliriz ki bu eseri muhtasar olarak tercüme ettik, özetlemeye çalıştık. Böylece bu kıymetli eserden Türk okuyucusunun istifadesini sağlamak istedik. Tabiatıyla, *Menhel*'i olduğu gibi tercüme etmedik ama onunla da yetinmedik. *Sünen*'in matbû şerhleri *Avnü'l-Ma'bûd* ve *Bezlü'l-Mechûd* başta olmak üzere başka eserlerden de faydalandık.

Menhel müellifi eserini tamamlayamadan vefat ettiği için kalan kısımda *Menhel*'in tekmiyesi olan ve müellifin oğlu Emîn Mahmûd Hattâb tarafından yazılan *Fethu'l-Meliki'l-Ma'bûd Tekmiletu'l-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd*'u esas almaya başladık. Ne yazık ki bu eser de tamamlanamamıştı. O da *Kitâbu't-Talâk*'ın sonuna kadar varabilmiştir. Geri kalan kısımda da *Ebû Dâvud* şerhlerinden *Avnü'l-Ma'bûd* başta olmak üzere birçok eserden istifade ettik. Bunların bir kısmını bibliyografya olarak takdim edeceğiz. Bazılarına da dipnotlarda temas ettik.

Tercümemizde şerhlerdeki izahları göz önünde tuttuk. Farklı anlayışlar varsa önce tercümeyle esas aldığımız izahın sahibine daha sonra da diğer anlayışlara işaret ettik.

Hadislerin, *Mu'cemu'l-Müfehres*'i esas alarak diğer hadis eserlerindeki yerlerine gösterdik. İtiraf edelim ki bunu yaparken *Mu'cemu'l-Müfehres*'le yetindik, hadislerin hepsini tek tek yerlerinde tesbit etmedik.

¹ *Menhel* sahibi *Kitâbü's-Savm*'ı, *Kitâbü'l-Menâsik*'ten öne aldığı için, *Kitâbü's-Savm*'ın terceme ve izahında da öncelikle *Menhel*'den yararlandı.

İzah kısmını genelde dört bölüm halinde ele aldık. İlk bölümde hadisin diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerine ve hadisin sıhhati konusunda söylenenlere işaret ettik. İkinci bölümde hadisin anlaşılması bakımından izaha muhtaç yönlerini izaha çalıştık. Üçüncü bölümde hadisin fikhî yönünü ve o konuda çeşitli mezheplerin ve âlimlerin görüşlerini verdik. Herbirinin delillerini ve karşı görüşte olanların bu delillere bakış açılarını ele aldık. Bunu yaparken bazen mezheplerin kendi fıkıh kitaplarına müracaat etmekle beraber genelde *Sünen*'in veya diğer hadis kitaplarının şerhlerindeki mâlûmata dayandık. Aslında bunun bir kusur olduğunu kabul ediyoruz. Ama her mezhebin görüşünü kendi kaynaklarından araştırmaya ne gücümüz ne de imkânımız el verdi. Onun için mezheplere nisbet edilen görüşler her zaman müftâbih olan görüş olmayabilir. Buna dikkat çekmeyi görev sayıyoruz.

İzah kısmının son bölümünde “hükümler” başlığı altında hadisin zâhirinden çıkartılabilecek “bazı hükümler”e işaret ettik. Tabî bizim göremediğimiz başka hükümler elbette çıkacaktır. Bazı bölümlerin başında daha hadislerin tercümesine başlamadan o konu ile ilgili özet mâlûmatlar verdik.

Burada şuna önemle dikkat çekmek isteriz: Biz Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini şerh etmedik. Böyle bir işin bizim gibi âcizlerin altından kalabilecekleri bir iş olmadığını çok iyi biliyoruz. Biz bulabildiğimiz ve gücümüzün yettiği kadarıyla selefin yaptığı şerhlerden tercüme yaptık ve onları bir araya getirmeye çalıştık. Kendi kafamızdan bir şey söylemedik, söylenenlerden bazılarını aktardık. Bu çalışmamızla aynı eser üzerinde yapılacak değerli başka çalışmalara ihtiyaç bırakmadığımızı da düşünmüyoruz.

Bütün kusur ve âcizliklerimize rağmen, cüretimizin, niyyetimizin hizmet oluşuna hamedilmesini umarız. Eserin büyük bir bölümünün sayın Mehmet Savaş tarafından okunup tashih edilmiş olması ve baş tarafa eklediği mukaddimenin yanı sıra tamamının *İsmail Lütfi Çakan* tarafından redakte edilmiş olması bizler için son derece sevindirici olmuştur. Değerli katkılarından dolayı bu çok kıymetli ilim adamlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca eserin neşri hususunda elinden gelen hiçbir fedâkârlık ve gayreti esirgemeyen Şamil Yayınevi'nin sahibi muh-

terem *Duran Kömürcü*'ye ve diğer mensuplarına da özellikle teşekkür ederiz.

N ciz hizmetimizin Allah celle cel l h' n rızasına muv fık olmasını niyâz ederiz. Hatalarımızın affını dileriz.

Hazırlayanlar

MÜELLİF VE ESERİ

EBÛ DÂVUD

İmam, şeyhu's-sünne, mukaddemu'l-huffâz ve muhaddisu'l-Basra gibi unvanlara sahip olan müellif Ebû Dâvud, hicrî 202'de Sicistân'da doğmuştur. Tam adı; Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistânî'dir. Nisbelerinden birincisi kabile, ikincisi memleket nisbeleridir ve ittifakîdir. O'na, Sicistân kelimesinin bir çeşit kısaltması olan Sicz'e nisbetle es-Siczî denildiğine de rastlanılmaktadır.

Ebû Dâvud'un Türk ve Arab olduğuna dâir iki ayrı görüş ileri sürülmektedir. Sicistân, Afganistan'ın güney kesimine düşen Afganistan - İran sınır bölgesi olarak Türk yerleşim bölgelerindedir. Ancak Ezd Kabilesi de Yemen'de meşhur büyük bir Arab kabilesidir. Ebû Dâvud'un milliyeti hakkındaki iki ayrı değerlendirme muhtemelen bu iki esasa dayanmaktadır.

Ebû Dâvud'un büyük dedelerinden İmrân, Hz. Ali tarafından Sıffin savaşına katılmış ve orada şehîd düşmüştür. Ağabeyi Muhammed el-Eş'as ise, Ebû Dâvud'a ilim yolculuklarında arkadaşlık etmiştir. Oğlu Ebû Bekr Abdullah meşhur bir muhaddistir. Müellifimizin âilesi hakkında kaynakların verdiği bilgi bunlardan ibarettir.

ÇAĞI-ÇEVRESİ

Ebû Dâvud'un yaşadığı çağ, özellikle hadis ilmi tarihi bakımından, altın çağ kabul edilen hicrî 3. asırdır. Aslında bu çağ, İslâm medeniye-

tinin ve İslâmî ilimlerin tam bir inkişâf ve gelişme gösterdiği, her dalda klasik ve temel eserlerin verildiği hareketli ve bereketli bir dönemdir. Âdetâ kuruluş merhalesinin bütün yönleriyle gerçekleştirildiği yeni ilmi faaliyetlere zemin hazırlandığı çağdır.

Hadis ilmi açısından *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin yaşadığı bir dönem olan hicrî üçüncü asır, siyasî açıdan da Abbâsilerin hilâfet dönemine rastlamaktadır. Ebû Dâvud, dokuz Abbâsî halifesinin iktidarını idrak etmiştir.

YETİŞMESİ

Ebû Dâvud, ilk bilgileri kendi yöresinin âlimlerinden aldıktan sonra, o günün ilim geleneğine uyarak ilim tahsili için Irak, Cezîretü'l-Arab, Şam, Mısır gibi yörelere ve bu yörelerdeki ilim merkezlerine gitmiş oradaki âlimlerden hadis tahsil etmiştir. Onun uzun süre kaldığı şehirlerin arasında Horasan, Rey, Herat, Kûfe, Bağdat ve Tarsus başta gelmektedir, ömrünün sonlarına doğru (hicrî 271 - milâdî 884'de) göçtüğü Basra'yı da bu arada saymak gerekir.

Ebû Dâvud'un, gezdiği bu geniş yörede kendilerinden istifade ettiği hocaların kadrosu 300'ü bulmaktadır. Bu rakamı İbn Hacer (852/1448), *Sünen* ve öteki eserlerinden tesbit etmiştir.²

Bunlar arasından bilhassa Ahmed b. Hanbel, (241/855), Kuteybe b. Saîd (240/854), Müsedded b. Müserhed (228/842), Saîd b. Mansûr (227/841), Hennâd es-Seriyy (243/857), Ali b. el-Medînî (224/838), Yahyâ b. Maîn (233/847), Hayve b. Şureyh (224/838), Halef b. Hişâm (227/841) ve Amr b. Avn (225/839) zikre değer.

İLMÎ ŞAHSİYETİ

Hadisin fikhî, illetleri, metin ve sened olarak taşıdığı hususiyetleri hakkında fevkalâde geniş bir bilgiye sahip olan hadis mütehassısı Ebû Dâvud'un ilmî şahsiyetini belli kriterlere göre şöylece tesbit edebiliriz.

² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 172.

İlmî şahsiyetin temelinde, günün şartlarına göre iyi ve etraflı bir tahsil aranır. Müellifimizi bu açıdan ele alacak olursak, hocalarının, o günün İslâm dünyasının en muteber ilim adamları, olduğunu görürüz. Biraz önce verdiğimiz isimler bunun açık delilidir. Devrinin ilim merkezlerini gezmiş olması, gerek bilgi - görgü olarak, gerekse metod, uygulama ve kavrayış olarak onun ilmî kişiliğini bulmasında fevkalâde müessir olmuştur.

Bu durumu ve onun ilmî şahsiyetinin bir başka yönünü, çağdaşlarının meslektaşlarının ve hatta hocalarının ona yönelik değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Hocası Ahmed b. Hanbel'in, kendisinden âtire ile ilgili hadisi yazmış olması; Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin (283/896); *“Resûlullah'ın hadislerini rivayet eden dilini çıkar da bir öpeyim”* diye takdir duygularını sergilemesi, devr-i ulemâsının Ebû Dâvud'a gösterdiği yaygın itibarın iki ayrı göstergesidir. Onun hakkında ulemânın söylediği senâ cümlelerine kaynaklar uzun uzun yer vermektedirler. Biz bu iki misali yeterli gördük.

İlmî şahsiyetinin bir başka göstergesi ya da unsuru dikkatli bir araştırmacıdır. Bu açıdan bir hadisçi olarak Ebû Dâvud'un taklitten çok tahkiki benimsemiş olması, gerçekten engin ilminin belki de hakiki sebebidir. (بُرُّ بُضَاعَةً) Buzâa kuyusu ile ilgili hadisin sonunda verdiği bilgi müellifimizin araştırmacı vasfını yansıtan en güzel örneklerden biridir. O, şunları söylemektedir:

“Ridâmı kuyunun ağzına serdim. Sonra da onu karışladım. Tam altı zirâ geldi. Bana bahçenin kapısını açan ve beni içeri alan kişiye, «kuyunun eski hali değiştirildi mi?» diye sordum. «Hayır» dedi. Suyun rengi bozuktur.»³

Ebû Dâvud bu sözlerini, Kuteybe b. Saîd'in, kuyunun en çok uyluklara en az baldırlara kadar su tuttuğuna dâir açıklamasını kaydettikten sonra söylemektedir. O, rivayet ettiği bu bilgi ile yetinmeyip imkân bulunca kuyuyu bizzat kendisi ölçmüş, durumu yerinde tahkik etmiş, suyunun renginin bozuk olduğunu tesbit etmiştir. Bütün bunları nasıl yaptığını da tam bir ilim namusu içinde tek tek anlatmaktadır. Yaptığı işe ve yöntemine itiraz kapısını açık bırakmamaktadır.

³ Ebû Dâvud, Tahâre, 34

Ebû Dâvud'un bu tutumu, onun araştırmacılığının ve ilmî dürüstlüğünün takdir edilmesi gereken delilidir. İlmî bir titizliktir.

O'nun ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru da münekkitliğidir. Aslında klasik devir hadisçilerinin müşterek özelliklerinin başında onların iyi birer ricâl ve metin münekkidi olmaları gelir. Bu, hiç şüphesiz meşgul oldukları hadis ilminin ana karakteridir. *Sünen-i Ebû Dâvud*'un gerek tanıtım gerek tenkit olarak ricâl ve metin konusundaki hassâsiyet ve ihtisâsının örnekleriyle doludur.

Ayrıca Ebû Dâvud'un araştırmacılık ve münekkidlik yönünü ortaya koyan gerçekten çok fazla tesbit ve şahâdet bulunmaktadır. Takdir ifadelerindeki anlaşılabilir mübalağa unsurlarını dikkate alarak söyleyelim ki, bu şahâdetler onun ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru olan ilmiyle âmil olma durumunu yani dini yaşayışını, vera' ve takvâsını da yeterince ortaya koymaktadır.

“Ebû Dâvud, hadis ilminin hâfızı, dini yaşamakta iffet, salâh ve vera'nın doruk noktasında, bir hadis süvârisidir.”

“Dâvud aleyhisselâm'a nasıl demir yumuşatılmışsa, Ebû Dâvud'a da hadis ilmi öylesine kolaylaştırılmıştır.”

“Hadisleri tahrîc eden ve sâbit olanları malûl olanlardan, hatayı-sevaptan ayırabilen dört kişi vardır: Buhârî, Müslim. Onlardan sonra da Ebû Dâvud ve Nesâî...”

“O, hadiste reîs, fıkhıta reisti. Heybet, saygınlık, salâh ve takvâ sahibi; Ahmed b. Hanbel'e benzer biriydi.”

İlmî şahsiyetinin en tartışılmaz göstergesi eserdir, şâirin dediği gibi;

*Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz
Şahsın görünür rutbe-i akli eserinde*

Bu noktadan hareketle Ebû Dâvud'u tetkik ettiğimizde, onun bilhassa *Sünen*'i ve diğer eserleri, müellifimizin ilmî kişiliğini yeterince ortaya koyacak nitelikte olduğunu görmekteyiz. *Sünen*'inin, *kütüb-i sitte*'nin üçüncü sırasında yer alması bunun açık göstergesidir.

Bir ilim adamının eserine talebelerini de katmak elbette gerekecektir. Ebû Dâvud'un talebeleri arasında, *Sünen*'inin râvisi olanlara ilâveten,

yine *Kütüb-i sitte* müelliflerinden Tirmizî (279/892) ve Nesâî (303/915) ve daha birçok meşhur muhaddis bulunmaktadır.⁴

Ayrıca Ebû Dâvud'un ilmî şahsiyetinin bir başka yönüne misal olarak biraz sonra nakledeceğimiz olayda da görüleceği gibi O, imarı istenen Basra'nın ihyâsını sağlamak üzere orada oturmaya davet edilecek kadar ilmî şöhret sahibiydi. Günümüzde nasıl kalkındırılmak istenen yörelere birer üniversite açma yoluna gidiliyorsa, o gün Basra'nın ihyâsı görevini yalnız başına Ebû Dâvud üstleniyordu. O'nun Basra'da olduğunu duyan ilim tâliblileri ona gelecek ve böylece şehir yeniden canlanacaktı, ilim ve ulemânın hem mânevî hem maddî açıdan ihyâ ve ümrân vesilesi olduğunu Ebû Dâvud'un şahsında görmekteyiz.

Burada şuna da işaret edelim ki, Ebû Dâvud'un Basra'ya davet edilmesi olayı, aynı zamanda bizim medeniyetimizin temel özelliğinin ilim olduğunu ve bu medeniyetin temelinde ulemânın tartışmasız bir yere ve role sahip bulunduğunu da gözler önüne sermektedir.

İlmî şahsiyetinin bir başka ölçüsü, âlimin, ilmin şerefine sahip çıkan bir genel tavır içinde olmasıdır. Bu da daha çok, ilmi kendi zemininde ve kendine has şartlar içinde, bilhassa yöneticilerin istismârına imkân bırakmayacak şekilde yaymaya çalışmakla ispat edilebilir. Ebû Dâvud'u tam bir ilmî sorumluluk içinde görmekteyiz. Şu olay bunun en açık delilidir. Kendisine hizmet etmekte olan Ebû Bekr b. Câbir anlatıyor:

“Bağdat'ta Ebû Dâvud ile beraberdik. Bir gün akşam namazını kıldıktan sonra kapı çalındı. Açtım. Bir de ne göreyim, bir görevli:

«– Emîr Ebû Ahmed el-Muvaffak geldi içeri girmek için izin istiyor», dedi. Dönüp durumu Ebû Dâvud'a bildirdim, izin verdi. Emîr girdi ve oturdu. Sonra Ebû Dâvud, Emîre;

«– Bu vakitte Emîri buralara getiren nedir?» dedi. Emîr;

«– Üç iş için geldim», dedi. Aralarında şu konuşma cereyân etti:

«– Neymiş bunlar?»

«– Basra'ya gidip oraya yerleşmeniz. Dünyanın dört bir yanından ilim tâliblileri sana gelirler ve böylece zenci baskınından sonra harabe haline gelmiş ve terk edilmiş olan Basra da şenlenir.»

⁴ Talebelerinin uzun bir listesi için bk. Zehebî, *Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ*, XIII, 205-206

«– Bu birincisi. İkinci iş nedir?»

«– Çocuklarıma Sünen'i okutup rivayet etmeniz.»

«– Evet, üçüncüsü nedir?»

«– Sünen'i rivayet için bizim çocuklara özel bir zaman ayırman. Zira halife ve emîrlerin çocukları halk ile bir arada olamazlar.»

«– İşte bu asla olmaz. Zira ilim konusunda yönetici de yönetilen de aynıdır, eşittir.»

İbn Câbir demiştir ki, “Emîr’in çocukları diğer öğrencilerle beraber derse geldiler, ancak onlarla diğerleri arası bir perde ile ayrıldı.”⁵

Öte yandan Ebû Dâvud’un, ilmî hassâsiyeti ve hakka bağlılığını, eş-dost, akrabâ hatırı asla gölgeleyemezdi. Oğlu Ebû Bekr Abdullah hakkında “Oğlum Abdullah yalancıdır” demiş⁶ onun hadiste güvenilir biri olmadığını açık şekilde ortaya koymuştur.

Bu olaylar, büyük hadisçilerin aşağı-yukarı hepsinde görülen hak yanlısı olma ve ilmin şerefini herşeyin üstünde tutma titizlik ve cesaretini göstermektedir. İlmî şahsiyetin en belli başlı gereklerinden biri belki de en önemlisi de bu tavidir.⁷

İlmî şahsiyette, ilmî murâkebe ve denetime rızâ göstermek de önemli bir unsurdur. Bu açıdan müellifimiz aynı olgunluk içindedir. Sünen’ini tasnif edince hocası Ahmed b. Hanbel’e arzetmiş ve onun denetimini sağlamış ve tasvîbini almıştır. Günümüzde ilmî ve akademik çalışmalar nasıl ihtisâs jürileri tarafından tetkik edilir ve değerlendirilirse, geçmişte de ulemâ eserlerini, zamanın meşhur âlimlerine arzeder ve onların görüşlerini kendiliklerinden alırlardı. Bu, ilmî mesele edinmenin tabîî gereği ve sonucudur.

Müellifimizin ilmî şahsiyetinde, mensup olduğu mezhebinde elbette bir payı ve yeri olacaktır. Onu Hanbelî fakihi olarak gösterenler, O’nun

⁵ Ebî Ya’lâ, Tabakâti’l-Hanâbile, I, 162.

⁶ İbn Adıyy, “Ebû Dâvud’un bu sözü niçin söylediğini bilmek mümkün değildir. Zîrâ cumhûr, Abdullah’ın güvenilirliğinde müttefiktir” demektedir. (Vefeyât, II, 405). Abdullah hakkında bilgi için bk. Hatîb, Târîh-i Bağdâd, IX, 464; Zehebî, Mizânu’l-İtidâl, II, 433.

⁷ Başka örnekler için bk. Hatîb, Câmi’u’l-Ahlâki’r-Râvî, I, 136.

Ahmed b. Hanbel ile olan yakın ve sıcak ilmî alâkasından hareket etmişlerdir. Şâfiî tabakâtında kendisine yer verilmiştir. Oysa O'nun diğer hadisçiler gibi hiçbir mezhebin görüşünü benimsememiş olduğu, başlı başına sünnetin fıkhı ile meşgul bir muhaddis fakih olduğu açıktır.⁸ Mekkelilere yazdığı mektupta, *Sünen*'ini tanıtırken herhangi bir mezhebe mensubiyetini imâ eden herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Zaman zaman şu veya bu mezhebin görüşlerine yakın olması, aralarında paralellik bulunması, onun, o mezhepten olduğunu göstermez. Unutulmamalıdır ki, hadisçinin mezhebi hadistir. Zâten Ebû Dâvud da sünnete uymakta selef anlayışı üzerindeydi. Kritik kelâmı konulara dalmaktan daima uzak dururdu.

Ayrıca bize göre ilmî şahsiyetin bir diğer ölçüsü de meşgul olunan sahada belli terki ve sonuçlara ulaşabilmek ve bu sonuçları genel değerlendirmeler halinde ifadelendirebilmektir. Müellif Ebû Dâvud bu noktada da fevkalâde dikkat çekici bir beyana sahiptir. Beşyüz bin hadis arasından seçtiği 4800 hadis ile meydana getirdiği *Sünen*'i takdim ederken, "*Müslümanın dinî hayatı için dört hadisin yeter*"⁹ olduğunu söylemiştir. Böyle bir sonuca varmak, konuyu bütün yönleriyle hazmedip temel noktaları yakalayabilme kabiliyet ve dikkatini, hazâkatini gösterir. O, bu dört hadisi şöyle sıralamıştır:

1. Ameller niyetlere göredir.

2. Mâlâyânîyi terketmesi kişinin olgun mü'min olduğunu gösterir.

3. Kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemedikçe kişi kâmil mü'min olamaz.

4. Helâl bellidir, harâm bellidir. Aralarında şüpheli bazı işlerde vardır..."

Daha sonra medâr-ı İslâm (İslâm ahkâmının üzerinde dönüp durduğu esaslar) olarak benimsenecek olan bu değerlendirme, Ebû

⁸ Mübârekfûrî, Mukaddimetu Tuhfetü'l-Ahvezî, I, 352.

⁹ Bu yeterlilik kanaatine Zehebî itiraz etmekte ve "müslümân Kur'ânla birlikte birçok sahîh sünnete muhtaçtır" demektedir (Zehebî, *Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ*, XIII, 210).

Dâvud'un ilmî şahsiyetinin daha sonraki dönemlere de damgasını vurduğunu delillendirmektedir.

Netice itibarıyla tasnif devri müellifleri arasında fevkalâde bir yere ve ilmî kişiliğe sahip olan Ebû Dâvud, sonraki dönemlerde de eserleri ve kişiliğiyle takdir görmüş muhaddislerden biridir.

VEFATI

Müellifimiz Ebû Dâvud 16 Şevvâl 275 Cuma günü Basra'da 73 yaşındayken vefat etmiş, cenaze namazını Abbâs b. Abdilvâhid el-Hâşimî kıldırması ve Süfyân es-Sevrî'nin kabri yanına defnedilmiştir. Rahmetullahi aleyh.

ESERLERİ

Müellifimiz Ebû Dâvud'un bugün ismen bilinen 19 eseri vardır. Bunlardan 4 tanesi basılmıştır. Diğerleri ya yazmalarının mevcudiyeti ya da kendilerine yapılan atıflar veya onlardan yapılmış iktibaslar vesilesi ile ismen tanınmaktadır.

Basılmış olan eserleri şunlardır:

Sünen. Bunun üzerinde ayrıca durulacaktır.

Risâletuhu fî Vasfî Kitâbü's-Sünen Zâhiriyye (hadis 347), yazma nüshası bulunan bu mektubu M. Zâhid Kevserî, Kahire'de 1369'da neşretmiştir. Ayrıca Muhammed Sabbağ da *Advâu's-Şeri'a* mecmû'asında (sayı 5, 1394) tahkikli olarak yayınlamıştır. Daha sonra müstakil baskısı da yapılan bu mektubu, M. Sabbağ'ın tahkikinden yararlanarak tercüme etmiş bulunmaktayız. Tercüme bu mukaddime içinde yer alacaktır.

el-Merasîl: Mürsel hadislerle ilgili olup Reîsu'l-Küttâb 145/2 ve Köprülü 294/2'de yazma nüshaları bulunan bu eser Kahire'de 1310'da basılmıştır.

Mesâilu'l-Îmâm Ahmed: Fıkıh konularına göre tertip edilmiş olan eser, Ahmed b. Hanbel'e tevcîh edilen suâller ve cevapları ihtiva etmektedir. Reşid Rıza'nın tahkiki ile Kahire'de basılmıştır. Daha sonra ofset baskıları yapılmıştır.

Bunların dışındaki Ebû Dâvud'a ait eserler şöylece sıralanabilir:

el-Mesâil, en-Nasih ve'l-mensûh, İcâbâtühû alâ su'âlâti Ebû Ubeyd Muhammed b. Ali b. Osman el-Âcurrî, Kitâbu'z-zühd, Tesmiyetu ihveti'l-Iezîne ruviye anhumü'l-hadis, Kitâbu'l-Kader, Esiletün li Ahmed b. Hanbel ani'r-ruvât ve's-sikât ve'd-duâfâ, Kitâbu'l-Ba's ve'n-Nüşûr, Delâ'ilu'n-Nübüvve, et-Teferrüd fi's-Sünen, Fezâ'ilu'l-Ensâr, Müsnedu Mâlik, ed-Du'â, İbtidâ'ü'l-Vahy ve Ahbârü'l-Havâric.

Bütün bu eserler içinden *Sünen* ve *Sünen*'in muhtevasını tanıtan ***Risâle ilâ ehl-i Mekke*** diye de bilinen Ebû Dâvud'un mektubu, doğrudan bizi ilgilendirmektedir. Diğer eserleri, muhtevaları Ebû Dâvud üzerinde yapılacak etraflı bir ilmî çalışma konusudur.

Biz burada *Sünen*'i tanıttık ve müellifin *Sünen* hakkındaki mektubunun tercümesini vermekle yetineceğiz.

SÜNEN

Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini tanımak için öncelikle hadis edebiyatı içinde sünen diye bilinen türü tanımak gerekir.

Tarihî bir gerçektir ki, ilk devirlerden beri hadisçiler ahkâm ve itikad ile ilgili hadislere ayrıca bir önem atfetmişlerdir. Yani hiçbir zaman bu iki konuya ait hadisleri mesela tarihî hadisler (meğâzî hadisleri) ile bir tutmamışlardır.¹⁰

Bu genel tavrın bir neticesi olarak hicrî III. asrın ikinci yarısından itibaren hadisçiler, sadece ahkâm hadislerini toplamaya yönelmişlerdir. İşte bu yöneliş hadis edebiyatı tarihi içinde sünenleri meydana çıkarmıştır.¹¹

Hadis edebiyatı çeşidi olarak sünen, tahâretten vasiyyete kadar bütün fikhî konulara dâir hadisleri ihtiva eden eserlerdir. Bunları şöyle tarif etmek de mümkündür: Fıkıh bâblarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhtevî kitaplardır.

Sünenler fikhî görüşle telif ve tasnif edildikleri için, genellikle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerini bize nakleden merfû hadisleri ihtiva ederler. Mevkûf ve maktu haberlere pek yer vermezler.¹²

Sünenlerin muhtevalarını, ibâdât, mu'âmelât ve ukûbâtтан ibaret saymak mümkündür.

¹⁰ bk. Sıddîkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, s. 34-35.

¹¹ Bu devrede te'lif edilen sünenler hakkında bk. Kettânî, *Risâle*, s. 29-33; Mübârekfûrî, *Mukaddimetu Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 86-88; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 210-211, 243-244.

¹² bk. Kettânî, *Risâle*, s. 29. Saîd b. Mansûr'un eseri de Sünen adını taşımasına rağmen merfû'attan çok mevkûf ve maktû hadisleri ihtivâ etmektedir.

Bu mâhiyyette olmak kaydıyla sünen denilince ilk akla gelen, *kütüb-i sitte*'ye dâhil olan sünenlerdir. Bunların başında da hiç şüphesiz Ebû Dâvud'un *Sünen*'i yer almaktadır.

ADI

Ebû Dâvud'un eserinin *Sünen* adını taşıdığına şüphe yoktur. Zira bizzat müellif Mekkelilere yazdığı mektubunda kitabını *Sünen* diye anmaktadır. Ulemâ da onun eserini hep *Sünen* olarak isimlendirmiştir. Kurtubî'nin tefsirinde *Musannef* demesi, telif sistemi itibariyle bir isimlendirmedir. el-Hâşimî'nin naklettiğine göre, Ebû Dâvud "*Tarsus'ta 20 sene kaldım ve Müsned'i yazdım, 4 bin hadis topladım...*" demektedir. Müellifin bu sözü de, kitabını isimlendirmekten çok, ihtiva ettiği hadislerin genel karakterlerini belirtmektedir.

İLK Mİ?

Ebû Dâvud'un ilk *Sünen* müellifi, eserinin de ilk *Sünen* olduğuna dâir beyanlar, mutlak olarak değil, bazı kayıtlarla kabul edilebilecek bir değerlendirmedir. Yani beş bine yakın ahkâm hadisini böylesine güzel bir tertip ile ilk kez Ebû Dâvud'un ortaya koyduğunu kabul etmek daha isabetlidir. İlk şârih Hattâbî (388/998)'nin, "*Din ilmi alanında benzeri telif edilmemiş çok değerli bir kitap... Ondan önce bu işi yapanı ve onun arkasından ona benzer bir eser ortaya koyanı tanımıyoruz*" sözlerini hep muhteva ve tertip açısından ilk ve benzersiz oluşu anlamında almak lâzımdır. *Sünen*'in bu müstesnâ durumunu ulemâ pek canlı ifadelerle anlatmaya çalışmışlardır. Mesela Ebû Zekeriyâ es-Sâcî; "*Allah'ın kitabı İslâm'ın aslı; Ebû Dâvud'un Sünen'i ise İslâm'ın mesnedi (ahd)idir*" demiştir.

İbnü'l-Arabî elindeki *Sünen-i Ebû Dâvud*'u işaret ederek, "*din adına elinde Allah'ın kitabı ve şu kitaptan başka bir şey olmasa kişi, ilim adına hiçbir şeye muhtaç olmaz*" demiştir.

Hattâbî ise, *Sünen*'i tanıtan mukaddimesinde tarihî açıdan önemli bazı bilgiler de vererek şunları söyler:

"*Ebû Dâvud'dan önce, ahkâm, ahhâr, kıssalar, mevâiz ve âdâb gibi konuların tamamını içeren câmi'ler ve müsnedler gibi geniş eserler vardı.*

Fakat sadece Hz. Peygamber'in kavl, fiil ve takrîrlerinden ahkâm yönü ağır basan sünenleri bir araya getirmeyi kimse düşünmemiş böylesi bir özelleştirmeye, uzun ve karışık konular arasından ahkâmı özleştirmeye muktedir olmamıştır. Bu sebeple Sünen-i Ebû Dâvud, hadis imamları ve haber âlimlerince beğenilmiş ve dünyanın dört bir yanından ilim tâlibleri Ebû Dâvud'a akın etmiş ve rihleler gerçekleştirilmiştir.”

Gazzâlî de “Müctehide ahkâm konusunda yalnız başına Sünen-i Ebû Dâvud yeter” demiştir.

Sünen, müellifin büyük bir ihtimalle ilk eseridir ve Tarsus'ta ki yirmi yıllık ikâmeti sırasında telif edilmiştir. Hicrî 202'de doğan Ebû Dâvud'un 241'de vefat eden Ahmed b. Hanbel'e eserini takdim ettiği ve talebelerinden altı kez baştan sona *Sünen*'i kendisinden dinleyenlerin bulunduğu göz önüne alınırsa, *Sünen*'in ilk eseri olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bunun tabîî sonucu da kırk yıla yakın bir süre Ebû Dâvud'un *Sünen*'i okuttuğudur. Zira kendisi hicrî 275'de vefat etmiştir. Vefat ettiği yıl kendisinden *Sünen*'i dinleyen talebeleri bulunmaktadır. Kırk yıl süre ile okutulan kitapta bazı çıkarmaların, takdim-tehîrlerin ve hatta bazı ilâvelerin olacağı da bir başka tabîî sonuçtur. İleride işaretle edilecek olan *Sünen-i Ebû Dâvud* nüshaları arasındaki bazı farkların bir sebebi de budur.

Bu güzel kitap, müellif tarafından kaleme alınmış bir mukaddime-den yoksundur. Müellifin kırk yıla yakın bir süre okuttuğu kitabına bir mukaddime yazmamış olması aslında insana garip gelmektedir. Ancak Buhârî gibi diğer bazı müelliflerde de aynı durum görülmektedir.¹³ Ne var ki *Sünen*'den ayrı da olsa onu bize tanıtan müellifin kaleminden çıkma bir mektup elimizde bulunmaktadır: *Risâle ilâ ehl-i Mekke*.

Günümüze kadar tam olarak Türkçe'ye çevrilmemiş olan Ebû Dâvud'un bu mektubunun tercümesini sunmayı *Sünen*'i tanımak bakımından lüzumlu görmekteyiz.

¹³ Gerçi “Buhârî'nin eserini yeni baştan elden geçirmeye fırsatı olmamıştır. Ebû Dâvud ise, bu imkâna sahiptir” denebilir.

EBÛ DÂVUD'UN MEKKELİLERE MEKTUBU¹⁴

Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm. Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyy.

Muhammed b. Abdilazîz el-Hâşimî anlatıyor:

“Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş‘as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd es-Sicistânî Mekkelilere ve başkalarına yazdığı mektubu konusunda kendisinden bilgi istendiğinde cevaben bize şunları yazdırdı:

Selâmün aleyküm... Kendisinden başka ilâh olmayan Allah’a hamdeder ve her anıldığında kulu ve resûlü Muhammed’i rahmetine garketmesini niyâz ederim.

Allah bize ve size sıkıntısız ve sonunda hesap olmayan bir âfiyet versin.

Sizler Sünen isimli kitabımdaki hadislerin, sünen konusunda bildiklerimin en sahihi midir diye soruyor ve benden açıklamada bulunmamı istiyorsunuz.

Sorularınızı dikkatle inceledim. Eserin tamamının, bildiğim en sahih hadislerden müteşekkil olduğuna emin olabilirsiniz. Ancak bir hadis iki ayrı sahih senedle rivayet edilmiş olur da birinin isnadı daha kuvvetli, diğerinin de râvisi hıfz yönünden daha ileri ise, bu durumda, çoğu kere hıfzı kuvvetli olanı tercih ettim. Kitabımdaki bu tür hadisler on kadardır.

Bir konuda birçok sahih hadis mevcut olsa da bir bâb başlığı (tercüme) altında bir veya iki hadis verdim. Böyle yapmasaydım kitabın hacmi büyürdü. Bu şekilde davranmakla kitaptan istifadeyi kolaylaştırmak istedim.

Kitapta bir hadisi iki veya üç değişik senedle tekrar etmişsem, sebebi farklı ve fazla bilgi ihtiva etmesindedir. Zira aynı konudaki herhangi bir hadis değişik senedle rivayet edilmiş olmasından dolayı diğerlerinde olmayan daha fazla mâlûmat ihtiva edebilir.

Çoğu kez uzun hadisleri ihtisâr ettim. Zira hadisi bütün uzunluğuyla verseydim, duyan ve okuyanlardan bazıları konuya ait hükmü belirleyen

¹⁴ Mektubun ilk tercemesini yapan M. Kavaklıoğlu'na teşekkür ederim.

kısımının neresi olduğunu bilemezlerdi. İşte bundan dolayı uzun hadislerin sadece o bâbla ilgili kısmını aldım.

Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Evzâî gibilerinin yaşadığı dönemdeki âlimler mürsel hadislerle amel ederlerdi. Bu anlayış İmam Şâfî'ye kadar sürdü. O, mürsel hadisleri delil olarak kullanma konusunda belli şartlar ileri sürdü. Ahmed b. Hanbel ve başkaları da bu konuda Şâfî'nin görüşlerini benimsemişlerdir.

Bir mevzuda, mürsel hadisin zıddına bir müsned hadisin mevcut olmadığı veya müsned hadisin hiç bulunmadığı yerde, her ne kadar kuvvet bakımından müsned hadis gibi olmasa da mürsel hadisle ihticâc olunur.

Kitabımda metrûku'l-hadis (yani hadisi terkedilmiş) râviden alınma herhangi bir rivayet yoktur.¹⁵

Aynı konuda kendisinden başka, ona benzer herhangi bir hadis bulamadığımdan dolayı münker bir hadise yer vermişsem onun münker olduğunu mutlaka açıkladım.

Sünen'de ki hadisler çok azı müstesnâ İbn Mübârek ve Vekî'in kitaplarında mevcut değildir. Çünkü bunların kitaplarındaki hadislerin ekserîsi mürseldir.

Sünen'de Mâlik b. Enes'in Muvatta"sında yer alan bir miktar hadis bulunmaktadır. Aynı şekilde Hammâd b. Seleme ve Abdurrezzâk'ın Musannef'lerinde yer alan hadislere de rastlamak mümkündür. Öyle sayıyorum ki, Sünen(in bölümlerin)de bulunan hadislerin üçte biri bile anılan kitapların hepsinde yer almış değildir.

Elde ettiğim hadisleri düzenli bir şekilde telif ettim. Değişik bir tarikle yer almış olması durumu hariç, kitabıma almadığım bir sünnet (hadis) hatırlatılacak olursa, bil ki o hadis değeri olmayan bir rivayetten ibarettir. Zira ben okuyup öğrenmek isteyene karşı kitabın hacmi büyür (göz korkutucu olur) düşüncesiyle hadisin bütün tariklerini vermedim. Kendimden başka da kılı kırk yararcasına bir araştırmayla hadis toplayan (kitap telif eden) birini tanımıyorum. Ancak Hasan b. Ali el-Hallâl ahkâma dâir 900 kadar hadis toplamış ve yine İbn Mübârek de ahkâma

¹⁵ Bu söz değişik kitaplarda, "Ulemânın terkinde ittifâk ettikleri râvinin hadisini kitabıma almadım" şeklinde yer almıştır. Doğrusu da budur.

dâir Resûlullah'dan nakledilen hadislerin 900 kadar olduğunu söylemiştir. Kendisine, Ebû Yûsuf'un "1100 kadardır", dediği hatırlatılınca da İbn Mübârek; "Ebû Yûsuf şurdan burdan bir takım zayıf hadisleri de almıştır" şeklinde karşılık vermiştir.

Kitabımda yer alıp da kendisinde şiddetli vehn (zayıflık) bulunan hadislere (geçtiği yerde) işaret ettim. Senedi sahih olmayanlar da bunlara dâhildir.

Hakkında bir şey söylemediklerim sâlihtir (itibar veya ihticâc olunabilir). Eserimi ben değil de bir başkası telif etseydi, bu söylediklerimden çok daha fazlasını söyler, överdim.

Bu öyle bir kitaptır ki Nebî (s.a.)'den sâlih isnâdla vârid olan (her) sünnet onda mevcuttur. Ancak hadisten çıkarılmış sözlere (hükümlere) pek yer verilmez. Bunlar yok denecek kadar azdır.

Kur'ân-ı Kerîm dışında insanların öğrenimine bundan daha çok ihtiyaç duyacakları bir başka kitap bilemiyorum. Ve yine bu kitabı elde ettikten sonra başka bir hadis kitabına sahip olmadığı için ilmî bakımdan zarara uğrayacak bir kişi de tanımiyorum. Eser incelenip üzerinde düşünüldüğü ve anlamaya çalışıldığında onun değeri ortaya çıkacaktır.

Fikhî meseleler es-Sevrî, Mâlik ve eş-Şâfi'nin meseleleridir. Topladığım hadisler de bu meselelerin nassı (kaynakları)ni teşkil etmektedirler.

Kişinin, bu kitapla birlikte Nebî (s.a.)'nin ashâbının görüşlerine (ve uygulamalarına) da yer vermesi benim için memnuniyet vesilesi bir durumdur. Ayrıca Câmî'î Süfyân es-Sevrî gibilerini elde etmesi de yerindedir. Zira Süfyân es-Sevrî'nin câmi'î ulemânın ortaya koyduğu câmi'lerin en güzelidir.

Sünen'e aldığım hadislerin büyük çoğunluğu meşhur hadislerdir. Bunlar hadis(le ilgili eser) yazan herkesce de meşhurdur. Ne var ki, bu hadisleri temyize her âlim muktedîr olamaz. Bu hadisleri seçmiş olmak övünmeye değer. Zira Mâlik, Yahyâ b. Saîd ve hadis ilminin diğer otoritelerinin rivayeti de olsa, garîb hadisle ihticâc olunmaz. Herhangi bir adam garîb hadisle delil getirirse bile, bu konuda kendisini ta'n edecek, aleyhinde konuşacak kimseler çıkar. Hadis garîb, şâzz olduktan sonra, kendisiyle (önceden) delil getirilmiş diye, hükme esas alınamaz.

Meşhur, muttasıl ve sahih olan hadisi reddetmek kimsenin haddi ve hakkı değildir, İbrâhim en-Nehâî şöyle der: “Âlimler garîb hadisi hoş karşılamazlardı.” Yezîd b. Ebû Habîb de şunları söyler: “Hadis duyduğun zaman yitiğini ilân ettiğin gibi onu ilân et. Şâyed hadis olarak bilinirse ne alâ, değilse, at gitsin.”

Sünen’de yer alan hadisler içerisinde mürsel ve müdelles gibi muttasıl olmayanlar da vardır. Muhaddislerin büyük bir çoğunluğu nezdinde sahih hadisin bulunamadığı yerde; el-Hasen’in Câbir’den, yine el-Hasen’in Ebû Hüreyre’den, el-Hakem’in Miksem’den (rivayetleri gibi) mürsel hadislerin muttasıl muamelesi görür. Fakat Ebû İshâk’ın Hâris’den, Hâris’in de Ali’den rivayetine gelince (ki Ebû İshâk Hâris’den dört hadisten başkasını duymamıştır) bunlar arasında tek bir müsned hadis yoktur. Bu tür hadisler Sünen’de gerçekten pek nâdirdir. O kadar ki Hâris el-A’ver’in, Sünen’de sadece bir tek hadisi vardır, onu da son anda yazmış buldum.

Bazen hadiste onun sahih olduğunu ispatlayacak bilgi bulunur da o bilgi bana gizli kalır. Bu sebeple ben hadisi almamış olurum. Bazen hadisi kitabıma alır, durumunu açıkca belirtirim. Bazen de üzerinde durmaz, geçerim. Kimi zaman da hiç böyle şeylere tevessül etmem. Zira hadisin mevcut tüm kusurlarını gözler önüne sermek avâm-ı nâs’a zarar verir. Çünkü avâmın bilgisi bu tür şeyleri kaldıramaz.

Bu Sünen’de ki kitapların sayısı mürsellerle beraber 18 cüz’dür. Mürsel rivayetler bunun bir cüz’ünü teşkil eder.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’den rivayet edilen mürsel hadisler arasında sahih olmayanlar bulunduğu gibi, başka yollarla ona isnâd edilen (müsned)ler vardır ki bunlar, muttasıl senedli sahih rivayetlerdir.

Kitabımdaki hadislerin sayısı 4800 kadardır. Bunlardan yaklaşık 600’ü mürsel rivayetlerdir.

Hadisleri, lafızlarına göre bir sınıflama ve tetkike tâbi tutmak isteyen kimse (kitabımızdaki) şu inceliği unutmamalıdır. Bazen bir hadis, herkesin bilip/tanıdığı meşhur imamlar kanalıyla rivayet edildiği halde ben, özellikle (fikhî seçicilikten ötürü) mânaları daha fazla olan metinleri tercih etmişimdir.

Bazen bir isnadın, diğer rivayetleri dikkate alındığında muttasıl olmadığı görülür. Ne var ki isnadı duyan kimsenin, o isnadın muttasıl ol-

madığını anlayabilmesi için hadisler (değişik yollarla gelen rivayetler) hakkında genel bir bilgiye sahip olması gerekir. Bu kusuru ancak o zaman görebilir. Mesela İbn Cüreyc'in (150/767): «Zührî'den bana aktarılan habere göre:...» ifadesi böyledir. el-Bursânî (ki bu şahıs İbn Cüreyc'in râvisidir) ise böyle bir ifadeyi: «...İbn Cüreyc'den o da Zührî'den...» şeklinde rivayet eder. Bunu duyan kimsede senedin muttasıl olduğunu zanneder. Oysa sened kesinlikle sahih değildir. Biz de o sebeple hadisi almamışızdır. Zira hadisin senedi muttasıl olmadığı için sahih değildir ve bu sebeple de bu hadis malul (illetli) sayılmaktadır. Bunu gibi daha pek çok örnek vardır.

Durumu bilmeyense bizim sahih hadisi terkedip onun yerine illetli hadisleri aldığımızı söyleyecektir.

Sünen'e sadece ahkâm hadislerini aldım. Zühd ve amellerin faziletleri ve diğer fezâil ile ilgili konuları işlemedim. Eserde mevcut 4800 hadisin tamamı ahkâma aittir. Zühd, faziletler ve diğer konularda birçok hadis bulunmasına rağmen onları kitaba almadım.

Ve's-selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuh.

Ve sallâllahu alâ seyyîdinâ Muhammed ve alâ âlih¹⁶

MUHTEVASI

Mısır, Mezopotamya, Mağrib ve İslâm dünyasının birçok bölgelelerinde başlangıçtan beri muhtelif mezhep âlimlerince standart bir hadis kitabı olarak hüsnü kabul görmüş ve çokça okunmuş olan Ebû Dâvud'un *Sünen'i*, *Concordance* diye bilinen Mu'cemu'l-Müfehres li elfazı'l-Hadisi'n-Nebevî'ye göre 40 kitap (bölüm) ve 1889 bâbdan meydana gelmektedir. Müellifin kendi ifadesine göre toplam 4800 hadis ihtiva etmektedir. Muhammed Muhyîddîn Abdülhamîd neşrine göre ise, bu rakamlar şöyle değişmektedir: 35 kitap (bölüm), 1871 bâb ve 5274 hadis.¹⁷ Aşağıdaki listede de görüleceği gibi, lukata, hurûf ve mehdî bölümlerinin bâbları bulunmamaktadır.

¹⁶ *Advâu's-Şeri'a*, s. 5, (Muhammed Sabbağ'ın tahkiki ile).

¹⁷ *Azîmâbâdî*, *Avnü'l-Ma'bûd*'daki rakamlamaya göre 5252'dir.

KİTAP VE BÂBLARI

Muhammed Muhyîddîn Abdülhamîd neşri ile *Concordance*'ın verdiği kitap ve bâb isim ve sayılarının farklı olduğunu belirttik. Şimdi bu farkı bir liste halinde göstermeye çalışacağız. Zira *Sünen*'den istifâde edecek olanların bu durumu bilmelerinde büyük fayda vardır.

ÖZELLİKLERİ

Genellikle bâb başlıkları altında oldukça az hadise yer verir. Bu onun en büyük özelliğidir. Durumu kendisi, biraz önce tercümesini sunduğumuz Mekkelilere yazdığı mektubunda; “*bir bâbda birçok sahih hadis bulunduğu halde, kitabın hacmi büyür düşüncesiyle, bir-iki hadis almakla yetindim. Böylece kitabın daha faydalı olmasını istedim*” diye açıklamaktadır. Nâdiren de olsa, bu genel durumun dışına taşıdığı bir kaç sayfa-lık hadislerin yer aldığı bâblar görülebilmektedir. Mesela, **بَابُ صِفَةِ حَبَّةِ النَّبِيِّ** “*Bâbu sıfat-ı haccti'n-Nebî*” yedi sayfa tutmaktadır.¹⁸

Genelde bâb başlıkları (tercüme) kısadır ve fakat herhangi bir görüş ortaya koyacak şekilde değildir. Ancak hadisler okununca bâb başlığındaki ifadelerden ne kastedildiği anlaşılabilir. Mesela, **بَابُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الْجُمُعَةِ رَكْعَةً** “*Bâbu men edrake mine'l-cumu'ati rek'aten*”, başlığı altındaki hadis okununca, “bir rek'ate yetişen kişinin cumanın tamamına yetişmiş”, sayıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹ Bazen de “bâb” kelimesi tercümesizdir.²⁰

Ebû Dâvud'un pek sık olmamakla beraber hadisleri, ilgileri dolayısıyla birkaç bâbda zikrettiği olur. Fakat bu halde asla taktî yoluna gitmez. Sadece hadis uzun ise, o takdirde ilgili kısmını vermekle yetinir.²¹

Gerekli gördüğü yerde şahıs tanıtması yapar (I, 31, 38, 251, 303, 384; III, 12, 25). Bazen bir râvi hakkında ileri sürülen iki ayrı isimle il-

¹⁸ bk. *Ebû Dâvud*, II, 248-254 (Menâsik 56).

¹⁹ bk. *Ebû Dâvud*, I, 400, (Salât 233-235).

²⁰ bk. *Ebû Dâvud*, I, 160, (Salât 179-180).

²¹ bk. Muhammed Sabbağ, *Advâu's-Şeri'a*. s. 289.

gili tercihli-tercihsiz açıklamada bulunur (I, 34, 325). Ya başkalarından naklen veya bizzat kendi görüşü olarak cerh ve ta'dilde bulunur (bk. I, 32, 280, 281). Tasnif devri müelliflerinde şu veya bu ölçüde görülen “*bu kısa kayıtlar, sonraları müstakil bir usûle varmak üzere inkişâf etmiş olan hadis tenkidinin ilk misalleri sayılabilir.*”²²

Zayıf hadisleri belirtirken gerekçe zikreder (bk. I, 34, 68, 237, 263). Mekânlar hakkında bilgi verir (bk. I, 49-50 (tahâre ,34)). Hadisin sebep-i vürûdunu bildirir (bk. I, 332-333), kelime açıklar (bk. I, 68, 71, 343). Taz'îf ve tashih dışında bazı değerlendirmeler de yapar. Mesela hadisi belli bir yöre âlimleri rivayet etmişse, bunu belirtir (bk. I, 65, 79, 319).

Hadis istilâhlarını yer yer kullanır. Bir yerde de mevkûf yerine mak-sur (I, 278) bir yerde de ceyyid yerine nebîl (Cihâd 91, 2633. hadis) kelimesini kullanmıştır. Sünenlerin genel karakterine bir ölçüde ters düşen eser denilen mevkûf veya maktû haberden başka herhangi bir merfû hadisin bulunmadığı **بَابُ إِخْفَاءِ الشَّهَادَةِ** “bâbu ihfâi't-teşehhüd” gibi tercümelere de rastlanır.

Sünen'de hiç sülâsî rivayet yoktur.²³ On altı aded kudsî hadis bulunmaktadır.²⁴

HADİSLERİNİN DURUMU

Ebû Dâvud'un Sünen'indeki hadisler el-Bukâî'ye göre 6 gruptur:

1. Sahih: Buna sahîh lizâtihi demek mümkündür.
2. Sahihe benzer (şibhuhu): Buna da sahîh ligayrihi demek mümkündür.
3. Sahihe yakın (mukârib): Buna hasen lizâtihi denilebilir.
4. Kendisinde şiddetli vehn olan hadisler. Müellif böylesi hadisleri, açıklar.
5. “*Hakkında bir şey söylemediklerim sâlihdir*” dedikleri. Bundan da hafif bir vehn bulunanları anlamak mümkündür ve bunlar sadece itibara elverişlidir.

²² bk. W. Marçais, *Ebû Dâvud* , İA. IV, 16.

²³ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 349.

²⁴ bk. *el-Ehadisü'l-kudsiyye*, bk. fihrist (Beyrut, ts.).

6. Takviye gördüğü takdirde hasen li gayrihî olabilecek olan hadisler..”²⁵

Zehebî de bu taksîmi şöyle verir:²⁶

1. Şeyhayn (Buhârî ve Müslim)’in birlikte tahrîc ettiği hadisler (ki bunlar kitabın yarısını teşkil eder)

2. Şeyhayn’dan sadece birinin kitabına aldığı hadisler.

3. *Sahîhayn*’da olmamasına rağmen, senedi ceyyid olan ve aynı zamanda şâzz ve illetli de olmayan hadisler.

4. İsnadı sâlih²⁷ olan, iki ya da daha fazla leyyin tarikten geldiği için ulemânın kabul ettiği hadisler.

5. Râvideki hâfıza noksanlığı sebebiyle isnadı zayıf kabul edilen hadisler (ki, bu tür hadisler hakkında Ebû Dâvud çoğu kere sükût eder).

6. Râvisinin za‘fı çok açık olan hadisler. (Bu tür hadislerin za‘fını müellif ekseriyâ açıklar).²⁸

Bu durum, Ebû Dâvud’un, “fakihlerin delil olarak kullandıkları ahkâm hadislerini bir araya toplamak” gâyesinin tabî bir sonucudur. Böyle bir maksatla yola çıktığı için Ebû Dâvud, kitabına sahih, hasen, leyyin ve amel edilebilir hadisleri almıştır. Çünkü ona göre aşırı derecede zayıf olmayan hadis, re’y ve kıyastan önde gelir.

Aslında Ebû Dâvud, *Sünen*’inde zayıf hadislerin mevcudiyetini bizzat kendisi söylemiştir. Ancak O, muhaddislerin ittifakla terk ettikleri herhangi bir hadisi kitabına almamıştır.

HADİS KABUL ŞARTLARI

Ebû Dâvud’un hadis kabul şartları, yukarıda tercümesini sunduğumuz Mekkelilere yazdığı mektupta bizzat kendi ifadeleriyle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Bununla beraber biz, *Kütüb-i sitte* imamlarının

²⁵ M. Sabbağ, *Advâu’ş-Şeri’a*, s. 284 (Kâtib Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn*, II, 1005’den naklen).

²⁶ Zehebî, *Siyer-i Alâmi’n-Nübelâ*, XIII, 214-215.

²⁷ Suyûtî’ye göre sâlihden maksat, ihticâca değil, itibara sâlih olmaktır. (Ebu Zehv, *el-Hadis ve’l-muhaddisûn*, s. 413).

²⁸ Kâsımî, *Kavâidü’t-tahdîs*, s. 232; Kâtib Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn*, II, 1005; Leknevî, *el-Ecvibe*, s. 67.

hadis kabul şartları ile ilgili bir tesbit çalışması yapmış olan Ebü'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (507/1113)'nin görüşüne yer vermek istiyoruz. Makdisî, “*Ebû Dâvud ve ondan sonraki kütüb-i sitte'ye dâhil Sünen sahiplerine gelince...*” diyerek toptan bir değerlendirme yapmakta ve bu müelliflerin “*kitapları üç kısma ayrılır*” dedikten sonra bu kısımları şöyle sıralamaktadır:

Birinci kısım, sahihtir. Bunlar, *Sahîhayn*'daki hadisler gibidir. Bu kısma giren hadisler hakkında yapılacak değerlendirme, *Sahîhayn*'ın ittifak ve ihtilaf ettikleri hadisler hakkındaki değerlendirmenin aynıdır.

İkinci kısım, *Sünen* sahiplerinin kendi şartlarına göre sahihtir. Ebû Abdillâh b. Mende'nin belirttiğine göre Ebû Dâvud ve Nesâî'nin şartı, terkinde ulemânın ittifak etmedikleri râvilerin hadislerini, –tabî isnadı inkıtâ ve irsâlden uzak olmak kaydıyla– kabul etmektir. Bu kısım da sahih grubundandır. Zira Buhârî ve Müslim'in beyanlarından *Sahîhayn*'ın dışında –senedleri farklı da olsa– daha pek çok sahih hadis olduğu anlaşılmaktadır. *Sünen*lerde yer alan bu kabîl hadisler, Buhârî ve Müslim'in kitaplarına almadıkları sahih hadisler cümlesindedir.

Üçüncü kısım, Önceki kısımda yer alan hadislere zıd olarak sahih olduklarına dâir kesin bir hüküm verilmeksizin zikredilen hadislerdir. Bunlardaki illeti, işin ehli olan kimselerin anlayacağı bir tarzda müellifler genellikle açıklarlar.

Tabî, kendilerine göre de sahih olmayan bu tür hadisleri niçin kitaplarına aldıkları sorulabilir. Buna üç ayrı şekilde cevap vermek mümkün gözükmektedir:

1. Birçok âlim bunları rivayet etmiş ve bunları hükme medâr kılmışlardır. Bu sebeple kitaplarına almış ve şüphelerini gidermek için de illetlerini açıklamışlardır.

2. Bu müellifler, *Buhârî* ve *Müslim* gibi kitaplarının daha isimlerinde, zikrettikleri hadisler hakkında sahihlik iddiasında bulunmamışlardır... Ve tabî olarak sahih olanları zikrettikleri gibi sahih olmayanları da zikretmişlerdir.

3. Fukahâ ve diğer ulemânın, aslında, delil olmayacağını bile bile hasımlarının delillerini zikrettikleri bilinen bir gerçektir. Muhtemelen bu muhaddislerde böyle bir davranış içinde olmuşlardır. Gerçeği Allah bilir.²⁹

Yukarıdan beri verdiğimiz izahat çerçevesinde, toptan bir değerlendirme ile “*Sünen’de ki hadislerin hepsi sahihdir*” demeye nasıl imkân yok ise, “*hepsi hasendir*” hükmünü vermek de mümkün değildir. Birincisini söylemek mübalağa, ikincisi ise, üstünkörü bir hüküm olur. Bu sebeple de es-Silefi’nin birinci görüşü ve el-Beğavî’nin ikinci tavrı ulemâ tarafından tasvîb edilmemiştir. Zira bir kere daha tekrar edelim ki, Ebû Dâvud, zayıflığını belirterek, o konuda sahih hadisin bulunmadığı gerekçesiyle zayıf hadis rivayet etmiştir.

O halde yapılacak toptancı değerlendirmeler yerine her hadis için ayrı ayrı hüküm vermek, müellifin tavrını dikkate almak daha isabetli ve ilmî bir tutum olacaktır.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’i Buhârî ve Müslim’in *Sahîhleri* ile mukâyese edilecek olursa, *Sünen*, *Sahîhayn*’dan hemen sonra gelir. Ama Hattâbî’nin onu *Sahîhayn*’a takdim ettiği izlenimini veren, “.. *fakat Horasan âlimlerinin çoğu Buhârî ve Müslim’in kitaplarına ve sahîh hadisleri toplamakta onların şartlarına uygun davrananlara itibar ediyorlar. Halbuki Ebû Dâvud’un kitabı, tertip açısından daha mükemmel, fıkıh yönünden daha zengindir...*” sözlerine aynen iştirak etmek mümkün değildir. Ulemâ, *Sünen*’i *Sahîhayn*’a en yakın eser olarak kabullenmiş ve *kütüb-i sitte*’nin üçüncü sırasını ona ayırmıştır.

Şuna işaret edelim ki, *Ebû Dâvud*’da olup da altı muteber hadis kitabının diğer beşinde bulunmayan hadis (Zevâid-i Ebû Dâvud) pek fazla değildir. Ebû Dâvud’un yalnız başına rivayet ettiği hadisler mesela *İbn Mâce*’nin zevâidine kıyasla çok daha sağlamdır.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’i, hadis kitaplarının ikinci tabakasına dâhildir.³⁰

²⁹ *Şurûtu’l-eimmeti’s-sitte*, s. 19-20 (Beyrut 1984); İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte İmamlarının Hadis Kabulündeki Şartları*; Prof. M. Tayyip Okıç Armağanı, s. 306-307, (Ankara, 1978).

³⁰ bk. ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 283.

RİVAYET NÜSHALARI

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, talebesinden yedi kişi tarafından rivayet edilmiştir. Bunlar şöylece sıralanabilir:

1. Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lûî (333/944)
2. Ebû Bekr Muhammed b. Bekr b. Abdürrezzâk b. Dâse et-Temmâr (346/957)
3. Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî (340/951)
4. Ebü'l-Hasan Ali b. el-Hasen b. el-Abd el-Ensârî (328/940)
5. Ebû Usâme Muhammed b. Abdilmelik er-Ruâsî
6. Ebû Sâlim Muhammed b. Saîd el-Culûdî
7. Ebû Amr Ahmed Ali b. el-Hasen el-Basrî

En sahih ve yaygın rivayet, el-Lü'lûî'ninkidir.³¹ Zira *Sünen*'i birçok kereler müelliften dinlemiştir. En son dinlemesi ise, Ebû Dâvud'un vefat yılı 275'de gerçekleşmiştir. Nitekim el-Mizzî (741/1341) de "*Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*"ında Lü'lûî rivayetini esas almış, İbn Dâse, İbnü'l-A'râbî ve İbn Abd nüshlarındaki farkları ayrıca işaret etmiştir.³²

BASKILARI

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, Kahire (1280), Delhi (1283), Luknov (1840-1888), Haydarâbâd (1321) gibi merkezlerde defaatle basılmıştır. Muhammed Muhyîddîn Abdülhamîd'in tahkiki ile Mısır'da (1354/1935)'de yapılan baskısı 4 cilt halinde ve hadisleri rakamlanmış vaziyettedir. Bu baskı 1950'de tekrarlanmıştır.

Ayrıca Haleb'de *Me'âlimü's-Sünen*'le birlikte 5 cilt halinde bir başka baskısı daha gerçekleştirilmiştir. Muteberdir.

³¹ M. Sabbağ, *Advâu's-Şeri'a*, 279; J. Robson, *Sünen-i Ebû Dâvud Nüshalarının Rivayeti*, trc. Talat Koçyiğit, İlah. Fak. Der 1956, V, sy. 1-4, s. 175.

³² Muhammed Sabbâğ, *Advâu's-Şeri'a*, s. 279; (Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, IV, 548'den naklen)

İHTİSÂRLARI

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, Ebû Muhammed Abdilazîm b. Abdilkavî el-Münzirî (656/1258) tarafından *el-Müctebâ* adıyla ihtisâr edilmiştir. Bu ihtisâr, Haydarâbâd'da 1342'de basılmıştır. A. Muhammed Şâkir ve Muhammed Hamîd el-Fıkî tarafından tahkik edilen muhtasar Kahire'de 1948'de basılmıştır.³³

İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350)'de, *Tehzîbû Sünen-i Ebû Dâvud* adlı bir çalışma yapmıştır bu da basılmıştır.

ŞERHLERİ

Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine birçok şerh yazılmıştır.³⁴ Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. ME'ÂLİMÜ'S-SÜNEN

Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. İbrâhim el-Hattâbî el-Büstî (388/998) fakih-muhaddis ve edip olarak, gerçekten kendisinden sonrakilerin daima fikirlerine müracaat etmek ihtiyacını hissettikleri bir Türk âlimidir. Hattâbî, elde mevcut bilgilere göre ilk şârih olarak hadis edebiyatındaki müstesnâ yerini Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine yazdığı, *Me'âlimü's-Sünen* adlı şerhiyle almış bulunmaktadır.

Hattâbî, bu işe istek üzerine başladığını ortaya koyan cümleleri, "*benden istediğiniz, benim için terki, sizin için cehli câiz olmayan, yine bana gizlemesi size de bilmemesi yakışmayan bir iştir...*" diye bitirmekte, Ebû Dâvud'un *Sünen*'i gibi bir eseri tefsir, müşkil lafızları izah, muğlak mânaları şerh, ahkâm yönlerini beyan, hadis metinlerindeki hüküm istinbâtına elverişli noktalara delâlet ve lafızların gerisinde yatan fikhî mânaları keşf edeceğini bildirmektedir. Tabiatıyla Hattâbî'nin kullandığı bu kelimeler, bir şerhte hangi yönlerin bulunduğunu da ortaya koymakta ve bir çerçeve çizmektedir.

³³ Fuat Sezgin, *Târîhu't-turâs*, I, 237.

³⁴ Ebû Dâvud'un şerhleri hakkında bilgi için bk. Fuat Sezgin, *Târîhu't-turâs*, I, 235-237.

Hattâbî, zamanındaki âlimlerin “*ehl-i hadis ve eser*”, “*ehl-i fıkıh ve nazar*” diye iki gruba ayrılmış olduklarını, ancak bunların birbirlerinden asla müstağnî kalamayacaklarını, zira hadisin “asl” anlamında temel fıkıhın da “fer” anlamında bina gibi olduğunu; temelsiz binanın çökeceğini, binasız bir temelin be çukurdan başka bir değer ifade etmeyeceğini belirtmektedir.

Ancak bu gerçeğe rağmen, bu iki grubun yekdiğerine yardımcı olmadıklarından hatta birbirlerini tenkit etmekten de geri durmadıklarından yakınmaktadır. Çok açık cümlelerle her iki grubun tutumlarını tahlil ettikten sonra kendisinin, bu şerh çalışmasıyla her iki grubu yekdiğerinin meşguliyet sahası ile ilgilenmeye sevkedebileceği ümîdi içinde bulunduğunu da vurgulamaktadır.

Böylece ilk şerhin fıkıhçılarla hadisçilerin aralarını telif hedefine yönelik olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Hattâbî, sonra Ebû Dâvud’un *Sünen*’ini tanıtmaktadır. Ebû Dâvud’dan önceki ulemânın eserlerinin câmi ve müsned türünden olduğunu, bunların ise, her konuya dâir hadisleri ihtiva ettiklerini fakat Ebû Dâvud’un, *Sünen*’de şimdiye dek kimsenin yapmadığı bir işi yaptığını, ahkâm ile ilgili hadisleri topladığını, bu yüzden de rağbet gördüğünü pek canlı ifadelerle dile getirmektedir.

Ebû Dâvud ve *Sünen*’i hakkındaki ulemâ görüşlerini hülâsa olarak verdikten sonra şerhe başlamaktadır.

Şerhte, sıradan her hadisi mufassal bir şekilde ele almaz. Her bâbdan açıklamasına ihtiyaç duyduğu kelime ya da ifadeleri kısa kısa açıklar. Garibu’l-hadis çalışmasına fikhî görüşlerin ilâve edilmesi, hadisler arasındaki muhtelif mânaların cem ve telifinin nasıl yapılabileceğine dâir görüş beyanı ve bu açıklamalar esnasında kesinlikle belli bir mezhebin görüşünün takip edilmemiş olması *Me’âlimü’s-Sünen*’in en bâriz vasıflarını oluşturmaktadır.

Me’âlimü’s-Sünen, “kâle”, kultü” üslûbundaki şerhlere dendir. Özellikle âyetlere “kavlulu” diye işaret eder. Herhalde ilk şerh olmasının da bu üslûbun benimsenmesinde rolü bulunmaktadır.

Me’âlimü’s-Sünen, gerek müstakil olarak (Haleb 1351/1932) gerek *Sünen-i Ebû Dâvud*’un sayfa altlarına konulmak suretiyle basılmıştır.

Kendisinden sonra şerh yazan hemen herkes, Hattâbî'nin görüş beyan ettiği hadisleri açıklarken, Hattâbî'ye atıfda bulunmadan geçmez.

Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*'i bitirince, yine istek üzerine bu kez Bu-hârî'nin *Sahîh*'ini şerhetmeye başlamıştır.

2. AVNÜ'L-MA' BÛD

Ebu't-Tayyîb Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî ile küçük kardeşi Muhammed Eşref el-Azîmâbâdî'den bazen birine, bazen ötekine bazen da her ikisine birden nisbet edilen ve fakat aslında Ebu't-Tayyîb Şemsü'l-Hak'a ait olan, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud* Hind ulemâsı tarafından yazılmış şerhlerin en değerlilerindendir.

Avnü'l-Ma'bûd'un kaleme alınma sebepleri şöylece sıralanabilir: Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde geçen hadislerin, herhangi bir tercih yapılmadan ve mezhep delillerini zikretmeden, mânalarını anlamaya çalışmak ve imkân vermek, çok zaruri olan yerlerde gerektiği kadar izahda bulunmak.

Hadislerin tercih ve tahkiki, mezhep delilleri, metin ve senedlerde söz konusu olacak illetler ve diğer bilgiler, çok daha geniş bir hacme sahip olan yine Ebu't-Tayyîb'e ait olan *Gâyetü'l-Maksûd* adlı şerhe bırakılmıştır.

Anılan maksat ve çerçevede kaleme alınmış olan *Avnü'l-Ma'bûd*, memzûc şerhlerdendir. Ancak, *Sünen*'in metni harekeli olarak sayfa başlarında ayrıca verilmiştir. Bâblar ve hadisler de sıradan rakamlanmıştır. Buna göre *Sünen-i Ebû Dâvud*'da 5252 hadis bulunduğu görülmektedir. *Avnü'l-Ma'bûd*, *Sünen*'in muğlâk ifadelerinin hâlli ve maksatlarının keşfi için yeterlidir. Hatta başka şerhlerden okuyucuyu müstağni kılacak zenginliktedir.

Avnü'l-Ma'bûd, Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkiki ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin şerhi ile birlikte 13 cilt halinde basılmış bulunmaktadır.³⁵

³⁵ Fuat Sezgin, *Târîhu't-turâs*, I, 237.

3. BEZLÜ'L-MECHÛD

Halîl Ahmed b. Mecîd es-Sehârenfûrî 1269'da Sehârenfûr'a bağlı bir köyde doğmuş, çevredeki ulemâdan ilim tahsil etmiştir. Ömrünü tâlim ve tedris ile geçirmiş, medreseler idare etmiştir. Tedris, telif ve tetkik bakımından meşguliyet sahası hadis olmuştur.

Hadis, fıkıh, cedel, ve hılâf konularında yed-i tûlâ (derin bilgi) sahibi olan Sehârenfûrî, Medine'de 1346/1927'de vefat etmiştir.

Onun ilminin özü, araştırmalarının hülâsası kabul edilen eseri, ömrünün son on yılında, öğrencisi Muhammed Zekerıyyâ'nın yardımıyla telif ettiği *Bezlü'l-Mechûd fi halli Ebû Dâvud* adlı şerhidir.

Bezlü'l-Mechûd memzûc şerhlerdendir. Ancak *Sünen*'in metni harekesiz olarak sayfa başlarına da konulmuştur.

Bezlü'l-Mechûd'un yazılma sebebi, en-Nedvî'ye göre ikidir.³⁶

1. Şârihin hadise karşı duyduğu engin sevgi, zevk ve ona hizmet arzusu.

2. Hadis ve fıkıh ilimlerini şahsında birleştirmiş Hanefî bir âlime ait kapsamlı bir *Ebû Dâvud* şerhinin mevcut olmaması...

Şârih es-Sehârenfûrî de, hadislerin şerhinde çoğu kere sırasıyla Aliyyü'l-Kârî'nin *Mirkât*'ına, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'sine ve Aynî'nin *Umdetü'l-kârî*'sine; fikhî meselelerde *Bedâi'u's-Sanâi'a*'ya; ricâlin durumu ile ilgili hususlarda da İbn Hacer'in *Takrîb*, *Tehzîb* ve *İsâbe*'sine, es-Sem'ânî'nin *el-Ensâb*'ına dayandığını belirtmektedir.³⁷

es-Sehârenfûrî, Ebû Dâvud'un ricâl ve hadisler hakkındaki sözlerine özel bir önem vermiş, *Sünen*'in nüshalarının mukâyese ve tashihine dikkat göstermiş, ta'liklerin tahrîcine çalışmış, kaynakları bulamadığı zaman bunu da açıkça belirtmiştir. Hadisler ile bâb başlığı (tercüme) arasındaki irtibatın gizli kaldığı yerleri açıklamaya gayret etmiş, bâb başlıklarında tekrar varsa, bunun sebeplerini ortaya koymuştur. Hadis şârihlerinin ihtilaf ettikleri konularda sadra şifâ açıklamalarda bulunmuş ve kendi tercihlerini ortaya koymuştur.

³⁶ bk. Ebû'l-Hasen en-Nedvî, *Bezlü'l-Mechûd*, I, 10 (Takdimu'l-kitâb).

³⁷ bk. *Bezlü'l-Mechûd*, I, 44 (Şârihin mukaddimesi)

es-Sehârenfûrî, hadisçilerin metoduna uygun olarak, hadise ait meseleleri tetkik etmiş, hadis ilmi verilerinin dışına taşmamıştır. Bu çok önemli bir meziyettir. Hadisçiliği ve hadis ilmi usûllerini ön planda tutmuştur. Zira Hindistan’da son zamanlarda bilhassa şerh, Hanefî mezhebi ve ihtilafî meseleler ile ilgili neşriyâta kelâmî bir üslûb, aklî istidlâller ağır basmaktadır. Bu tarzın faydasına rağmen mütekaddimûn şârihlerinin metodu olmadığı da ortadadır.

Bezlü’l-Mechûd sahibi, hadislerde yer alan fitnelerin teşhîsine de özel bir gayret sarfetmiştir.

10 mücelled ve 20 cilt halinde Muhammed Zekeriyâ’nın ta’liki ile birkaç kez basılmış olan *Bezlü’l-Mechûd*, *Ebû Dâvud*’un şerhleri arasında özel bir yere sahip bulunmaktadır.

4. EL-MENHEL

Mahmûd Muhammed Hattâb es-Subkî (1352/1933) tarafından dört mezhebin görüşlerine mümkün olduğunca yer vermek suretiyle kaleme alınmış olan *el-Menhelu’l-Azbu’l-Mevrûd Şerhu Sünen-i Ebû Dâvud* adında bu çağdaş şerh ne yazık ki bitirilememiştir.

Şârih, parantez içinde sad (ص) harfini yazdıktan sonra hadisin hareketli olarak tam metnini verir. Sonra yine parantez içinde şerhe delâlet etmek üzere şın (ش) harfini yazdıktan sonra “Ricâlu’l-hadis” başlığı altında senede geçen zevâtı tanıtır. Daha sonra “Ma’ne’l-hadis” başlığı ile hadisin anlamını mümkün olduğunca doyurucu bir tarzda açıklar. Bilâhere “Fıkhü’l-hadis” başlığıyla hadisten çıkarılabilecek hükümleri sıralar. En sonunda da “Men ahrece’l-hadis” başlığı altında, hadisi kitaplarına almış olan hadisçilere ismen işaret eder. “Kavluhü” tarzında kaleme alınmış olan *el-Menhel*, *Kitâbü’l-menâsik*’e kadar böylece devam etmiştir. Bu haliyle 10 cilt, beş mücelled halinde basılmıştır (1951). Şârihin vefatını müteakip oğlu Emîn Mahmûd Hattâb, *Fethu’l-Meliki’l-Ma’bûd Tekmiletu’l-Menhelu’l-Azbu’l-Mevrûd* adıyla dört cilt tekmile yazmış, *بَابُ فِي تَعْظِيمِ الرَّزَا*, “*bâbu ta’zîmü’z-zinâ*” bâbına³⁸ kadar gelebilmiştir. Bu haliyle şerh, *Sünen*’in hemen hemen yarısını kapsamaktadır. Tekmile ciltleri de basılmıştır (1955-1963).

³⁸ Ebû Dâvud, Talâk 48-50. bâb, 2310. hadis

Ayrıca Mustafa Ali el-Beyyûmî'nin ilk on cilt için yaptığı *Miftâh* da basılmış bulunmaktadır. (Kahire 1356/1937).³⁹

VE BU TERCÜME...

Sünen'in elinizdeki bu ikinci tercüme ve şerhine gelince; bunun asıl değerlendirmesi pek tabii olarak okuyucular ve ilim erbâbı tarafından yapılacaktır. Ancak biz burada bu vesile ile konuya dâir bazı düşünce ve temennilere yer vereceğiz.

Giderek muhteva kazanan dinî hayat ve kültür dünyamıza Kitap ve Sünnet'e dâir yeni katılacak çalışmalar, mutlaka bir öncekinden daha ileri, daha dolgun, modern ve pratik unsurlar taşımalıdır. Gelişme ancak böyle sağlanabilir, idarî denetim ve takipler gelişmeye katkıda bulunmaz, aksine köstek olur. Ancak ilmî denetim ve değerlendirmeler faydalı ve destekleyici olabilir.

Aynı kitabın birden fazla tercümesinin yapılmış ve yayınlanmış olmasını, o eserin değerinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkün olmakla birlikte, gerçekten maddî imkânları kıt ve neşredilecek eseri bol olan bizim gibi kültür muhitleri için –kaynakların israfı açısından– bir talihsizlik olarak nitelemek de mümkündür. Yapılan bir yayın, hiç değilse, belli bir süre aynı kitap üzerinde aynı türden çalışma yapılmasına ihtiyaç bırakmayacak şekil ve muhtevada olmalıdır. Bu konu hiç şüphesiz büyük hacimli eserlerde daha da ehemmiyet kazanmaktadır. Hacimli ve kaynak eserlerin yayınına değilse bile, tercüme ve şerhine kalkışmak gerçekten büyük cesarettir.

Öte yandan kişilerin olgunluk dönemi işi olması gereken Kur'an ve hadis tercümeleri sıkı bir bağımlılık fikri telkin etmektedir. Bu sebeple kendileri tercüme yapabilecek olanlar yapılmış tercümelere yararlanma eğilimi göstermektedirler. Akademik unvan sahipleri bile, çoğu kere, aynı yola başvurmakta; mesailerinde delil olarak kullandıkları âyet ya da hadisleri kendileri tercüme yoluna gitmemektedirler. Aslında Kur'an meâli ve hadis tercümeleri halk ve öğrenci kesimi için belli ölçüde faydalı ise de o seviyenin üstündeki insanlar için tem-

³⁹ Ebû Dâvud'un şerhleri hakkında bilgi için bk. Fuat Sezgin, *Târîhu't-turâs*, I, 235-237; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1004-1005.

belliğe sevkedici olmaktadır. Oysa her insanın algılama ve ifade kabiliyeti farklıdır.

Her yayının toplumda karşılayacağı bir ihtiyaç ve dolduracağı bir boşluk mutlaka vardır. Bu yüzden de en azından bir yayın faaliyeti olarak her yayını kendi çerçevesinde anlayışla karşılamak mümkündür ve gereklidir.

Diğer taraftan yayıncılıkla meşgul olanların temel eserlere yönelmeleri de memnuniyet vesilesi bir davranıştır. Tabiatıyla dile ve konuya hâkim mütercim ve başarılı tercüme ile yayıncılar arasında belli bir kalite ve seviye standardı arayışını ve hatta yarışını görmek bu memnuniyeti fevkalâde boyutlarda arttıracak ve hizmeti verimli kılacaktır. Zâten zamanla seviyeli çalışmalar aranacak ve takdir edilecektir.

Bu temel düşünceler muvâcehesinde elinizdeki tercüme değerlendirildiğinde lehte ve aleyhte söylenebilecek sözler elbette bulunacaktır. Mesela Arapça metinleri verilmiş olmasına rağmen senedler tercüme edilmemiştir. Bu husus okuyucuların dikkatinde olmalıdır. Muhterem mütercimlerin senedleri de tercüme etmiş olmaları yapılan işin bütünlüğü bakımından ve hadis kavramının yerleşmesi açısından pek isabetli olurdu. Zira böyle bir tutum, okuyucuya senedin önemli olmadığı gibi yanlış ve sakıncalı bir fikir vermektedir.

Tercümede mümkün olduğunca yaşayan dil kullanılmıştır. Bu sebeple de redaksiyon sırasında mutlaka müdahale gereği duyulan bazı hadis ıstılahlarıyla ilgili yerler dışında –mütercimlerin üslûb ve ifadelerini korumak için– fazlaca bir müdahalede bulunulmamıştır. Mu‘tedil bir redaksiyon benimsenmiştir.

Açıklama bölümlerinde (özellikle *el-Menhel*'den yararlanıldığı için) mezhep görüşleri verilmiş, ayrıca bazı hükümler yan başlığıyla hadisten çıkarılabilecek bazı hükümlere kısa kısa işaret edilmiş, fıkhu'l-hadis'e önem verilmiştir.

Tercüme, *Concordance* diye bilinen hadis mu'cemi yardımıyla kullanılabilir hale getirilmiş, kitap ve bâblar *Concordance*'a göre numaralanmış ve her sahîfenin başına hangi kitabın kaçınıcı bâbının o sahîfede bulunduğu yazılmıştır. Hadisler *Concordance* yardımıyla tahrîc edilmiş,

diğer hadis kitaplarındaki yerleri *Concordance* sistemine göre gösterilmeye gayret edilmiştir.

Ayrıca ilk geçtikleri yerde tanıtılmaları prensip olarak benimsenmiş ve genelde *el-Menhel*'deki kadar tanıtılmış olan sahâbî râviler hakkında geniş bilgi alınabilecek kaynaklar redaksiyon sırasında ilâve edilmiştir.

Kısaca bu tercüme ve şerh, şimdiye kadar neşredilmiş hadis tercüme ve şerhleri arasında dil, muhteva ve yayın kalitesi bakımından ilk sıralarda yer alabilecek durumdadır.

Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
15 Ağustos 1987
Bağlarbaşı-İstanbul

كِتَابُ الْفِتَنِ وَالْمَلَاهِمِ KİTÂBÜ'L-FİTEN VE'L-MELÂHİM

الفِتنِ Fiten: kelimesinin tekili (müfredi) olan fitne; Meşakkat, sıkıntı, rezâlet ve azap mânalarındadır.

Fitnenin aslında, imtihan mânasına olduğu daha sonra meşakkat ve imtihanın götürdüğü kötülük mânasında kullanıldığı söylenmektedir. Bilâhere bu kelime, küfür, günah, rüsvâyılık ve fîsk u fücûrdan her türlü kötülük için kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca insanlar arasında vukû bulan ihtilaf, düşmanlık ve kavga mânasında da kullanılmaktadır. Şu âyet-i kerîmede, fitne bu son mânada kullanılmaktadır. **“Öyle bir fitneden sakınınız ki, o hiç de sizden sadece zulmedenlere dokunmakla kalmaz”**⁴⁰

Bu âyetteki fitneden maksat, ümmetin birlik ve beraberliğini bozan ve zararı, suçlu-suçsuz herkese dokunacak olan ihtilaf ve tefrikadır.

Zübeyr b. Avvâm radiyallahu anh, Cemel Vak'ası meydana geldiğinde: **“Hiç şüphem yok ki bu âyet, bu gün şu vaziyette bulunan müslümanlar hakkında nâzil olmuştur”** demiştir.

Melâhim; المَلْحَمَةِ melhame kelimesinin çoğuludur. Melhame, savaş meydanı demektir. Savaş meydanına bu ismin verilmesine sebep ya bu meydanda لحم “lahm” etin bol bulunması, yada elbisenin لُحْمَةٌ “lühme” ve sedâsının (argaç ve direzisinin) birbirine girdiği gibi, insanların savaşta birbirine girmesidir. Ama birinci mânanın daha münasip olduğu söylenmektedir. *Kâmûs*'ta melhamenin büyük vak'a olduğu kaydedilir.

⁴⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl 8/25.

۱ - بَابُ ذِكْرِ الْفِتَنِ وَدَلَالِهَا

1. BÂB

FİTNELER VE BELİRTİLERİ

۴۲۴۰ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: «قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا، فَمَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَلِكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا حَدَّثَهُ، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ، قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابُهُ هَوْلَاءَ، وَإِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّيْءُ، فَأَذْكُرُهُ كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إِذَا غَابَ عَنْهُ، ثُمَّ إِذَا رَأَهُ عَرَفَهُ»

1 / (4240)* ...Huzeyfe (b. el-Yemân) radiyallahu anh şöyle demiştir:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem *aramızda ayağa kalktı ve o zamandan kıyamete kadar ne olacaksa hiçbir şey bırakmadan hepsini haber verdi. Onu öğrenen öğrendi, unutan unuttu. Onları Resûlullah'ın şu sahâbîleri bilir. Bir adam birinden ayrılıp da sonra tekrar gördüğünde onu tanıyıp yüzünü hatırladığı gibi ben de Resûlullah'ın bu söylediklerinden bir şey meydana geldi mi hemen hatırlıyorum.*”⁴¹

AÇIKLAMA

Hadisin, *Buhârî* ve *Müslim*'deki rivayetlerinde Huzeyfe radiyallahu anh Resûlullah'ın söylediklerinden unutmuş olduğu bir şeyi gördüğü zaman, bir adamın kendisinden uzağa giden birini gördüğünde hatırladığı gibi hatırladığını söylemiştir. Ebû Dâvud'un rivayetinde ise, Huzeyfe'nin olan hadisleri hatırladığı söylenmekte fakat onları unutmuş olduğundan bahsedilmemektedir.

Hadîs-i şerifte görüldüğü üzere Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir gün ashâbı içerisinde ayağa kalkmış ve o ândan itibaren kıyamete kadar meydana gelecek ne kadar fitne varsa hepsini haber vermiştir.

* Bu numara bu kitabın 1. hadisi, *Sünen-i Ebû Dâvud*'un 4240. hadisidir. Numaralandırma bu şekilde devam edecektir

⁴¹ Buhârî, Kader 4; Müslim, Fiten 23.

Sahâbîlerden bir kısmı, Resûlullah'ın söylediklerini öğrenip zabtetmiş bir kısmı ise unutmıştır. Huzeyfe radiyallahu anh de Efendimiz'in söylediklerinin bazısını unutmıştır ama hâdiseler vukû buldukça hemen onları hatırlamaktadır.

Sahîh-i Müslim'deki başka bir rivayette Huzeyfe radiyallahu anh Resûlullah'ın başkasına söylemediği bazı şeyleri kendisine söylediğini ve kendisinin kıyamete kadar olacak hâdiseleri herkesten daha iyi bildiğini söylemiştir.

Yine Müslim'in, Ebû Zeyd'den yaptığı başka bir rivayette Efendimiz, bu hitabesi için sabah namazından sonra minbere çıkıp öğlene kadar konuşmuş, öğle namazı için inmiş, namazdan sonra yine çıkıp ikindiye kadar tekrar konuşmuş, ikindiden sonra tekrar minbere çıkıp güneş batıncaya kadar konuşmasına devam etmiştir.⁴²

Hadîs-i şerif, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ilminin kemâline, Huzeyfe radiyallahu anh'in Efendimiz'in ilmine gösterdiği ihtimama ve fitnelerden kaçındığına delâlet etmektedir.

Bazı sapık mezhep sâlikleri bu hadisi delil alarak Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in gaybı bildiğini iddia etmişlerdir, ama bu doğru değildir. Çünkü gaybı Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Peygamberler, ancak Allah'tan aldıkları vahiyle bu bilgileri haber verirler.

Allah Teâlâ'nın kendisini عَالِمِ الْغَيْبِ “Âlimü'l-Ğayb: Gaybı bilen” diye vasıflandırması buna delildir. Nitekim bir âyet-i kerîme'de Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

عَالِمِ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٦٤﴾ إِلَّا مَن ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ

“Gaybı bilen Allah, gayba kimseyi muttali kılmaz. Ancak peygamberlerden bildirmek istediği bunun dışındadır.”⁴³

Gaybı Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceğini ispat sadedinde Aliyyü'l-Kârî, *el-Fıkhü'l-Ekber Şerhi*'nde şunları söylemektedir.:

“Peygamberler, Allah'ın zaman zaman kendilerine bildirdiklerinin dışında gaybdan birşey bilmezler. Hanefiler, Resûlullah'ın gaybı bildiği

⁴² Müslim, Fiten 25.

⁴³ Kur'ân-ı Kerîm, Cinn 72/25, 26.

inancında olanın kâfir sayılacağını açıkça söylemişlerdir. Çünkü bu inanç *«De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka bilen yoktur»*⁴⁴ âyet-i kerîmesine zıttır. Ulemâdan birisi, gaybı bilmenin Allah'a has bir bilgi oluşunun zarûrat-ı dîniyyeden olduğunu söyler. Bu husustaki naslar çoktur. Bunlardan bazıları şu âyet-i kerîmelerdir.

*«Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir.»*⁴⁵

*«Kıyamet vaktini bilmek ancak Allah'a mahsustur, yağmuru o indirir.»*⁴⁶

Bu âyetler Allah'tan başka hiçbir kimsenin gaybı bilemeyeceğini gösterir. Onun için, Allah'tan başka birisinin gaybı bildiğini söylemek câiz değildir. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanında söylenen bir şiirde *«Aramızda yarın ne olacağını bilen Nebî var..»* denilince bunu söyleyenı kınamış ve *«Bunu bırak, başka şey söyle»* buyurmuştur.

Netice şudur; Allah'tan başka kimse gaybı bilemez. Ancak vahiy ve ilhâm yoluyla Allah'ın bildirmeyi dilediği kişiler bilebilirler. Ama bu Allah'ın bildirmesi iledir.”

Aliyyü'l-Kârî'nin bu istidlâl ve sözleri Allah'tan başka hiç kimsenin gaybı bilemeyeceğini açıkça göstermektedir.

Hatta peygamberler bile bu hükmün dışında değildirler. Durum böyle olunca fala ve falcıların söylediklerine inanmak asla câiz değildir.

Bu inanç, kişinin küfrüne sebep olup Allah'ın varlığını, Hz. Peygamber'in haberlerini, âhireti akıllarına aldırılmayan, gördüğünden başka bir şeye inanmadığını söyleyen örümcekli kafaların, fala inanması, gazetelerdeki falları takip etmesi son derece hayret verici bir şeydir.

⁴⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Neml 27/65.

⁴⁵ Kur'ân-ı Kerîm, En'âm 6/59.

⁴⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Lokmân 31/34.

Hanefî fukahâsından İbn Nüceym'in *Bahrü'r-Râik* adındaki fıkıh kitabındaki şu sözleri de Aliyyü'l-Kârî'nin söyledikleri ile aynı istikamettedir.

“Bir kimse Allah'ı ve Resûlü'nü şahit tutarak evlense nikâh sahih olmaz ve bunu yapan kâfir olur. Çünkü bu Resûlullah'ın gaybı bildiğine inanmaktır.”

BAZI HÜKÜMLER

1. Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Ancak Allah Teâla bilinmesini istediği şeyleri peygamberlerine vahiy yoluyla bildirir.

2. Yetkili kişinin fark ettiği tehlikeleri tebaasına haber vermesi meşrû'dur.

٤٢٤١ - حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ بَدْرِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ غَامِرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَرْبَعُ فِتَنٍ فِي آخِرِهَا الْفَنَاءُ»

2 / (4241) ...Abdullah (b. Mes'ûd) radiyallahu anh'dan, Resûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Bu ümmette dört tane fitne meydana gelecektir. Onların sonunda yokluk vardır.”⁴⁷

AÇIKLAMA

Hadîs-i şerifi, İbn Mes'ûd'dan rivayet eden sahâbînin ismi meçhuldür. Bu hal hadisin sıhhati açısından bir kusurdur.

Hadîs-i şerifte Resûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem, bu ümmetin dört tane fitne ile karşı karşıya geleceği bunlardan sonuncusunda yokluk olacağı belirtilmektedir. Şârihlerin bildirdiğine göre “fitne”den maksat büyük olaylardır. Sonuncusunda ki yokluktan maksat da dünyanın veya ümmetin yok olmasıdır.

⁴⁷ *Kütüb-i Sitte*'de sadece Ebû Dâvud'da vardır.

Bu hadis *Avnü'l-Ma'bûd* ve *Bezlü'l-Mechûd*'da 4243 numaralı hadisten sonra yer almıştır.

Yani dördüncü büyük olaydan sonra, dünyada müslümanın kalması yahut da kıyametin kopmasıdır

Kenzü'l-Ummâl'de bu hadisin ihtiva ettiği mâna aynıyla Huzeyfe'den rivayet edilmiştir. Yine aynı eserde İmrân b. Husayn radiyallahu anh kanalıyla, Resûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir. **“Dört tane fitne zuhur edecektir. Birincisinde kan; ikincisinde kan ve mal; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helâl olacak, dördüncüsünde de Deccâl çıkacaktır.”**

Kenzü'l-Ummâl'da ki bu hadisi Taberânî'de rivayet etmiştir. Bu son rivayet göz önüne alındığında, Deccâl'in çıkmasıyla meydana gelecek büyük hâdisenin sonunun müslümanların veya dünyanın sonu olacağını söylememiz mümkündür.

٤٢٤٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ الْجَمَصِيِّ، حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ، حَدَّثَنِي الْعَلَاءُ بْنُ عُثْبَةَ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ هَانِيٍّ الْعَنْسِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمَرَ، يَقُولُ: كُنَّا فُجُودًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ، فَذَكَرَ الْفِتْنَ فَأَكْثَرَ فِي ذِكْرِهَا حَتَّى ذَكَرَ فِتْنَةَ الْأَخْلَاسِ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا فِتْنَةُ الْأَخْلَاسِ؟ قَالَ: « هِيَ هَرَبٌ وَحَرْبٌ، ثُمَّ فِتْنَةُ السَّرَّاءِ، دَخْنَهَا مِنْ تَحْتِ قَدَمِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَزْعُمُ أَنَّهُ مِنِّي، وَلَيْسَ مِنِّي، وَإِنَّمَا أَوْلِيَايَ الْمُتَّقُونَ، ثُمَّ يَضْطَلِحُ النَّاسُ عَلَى رَجُلٍ كَوْرِكٍ عَلَى ضَلَعٍ، ثُمَّ فِتْنَةُ الدُّهَيْمَاءِ، لَا تَدْعُ أَحَدًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ إِلَّا لَطَمْتُهُ لَطْمَةً، فَإِذَا قِيلَ: انْقَضَتْ، تَمَادَتْ يُضْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا، وَيُمْسِي كَافِرًا، حَتَّى يَصِيرَ النَّاسُ إِلَى فُسْطَاطَيْنِ، فُسْطَاطِ إِيْمَانٍ لَا نِفَاقَ فِيهِ، وَفُسْطَاطِ نِفَاقٍ لَا إِيْمَانَ فِيهِ، فَإِذَا كَانَ ذَاكُمْ فَانْتَظِرُوا الدَّجَالَ، مِنْ يَوْمِهِ، أَوْ مِنْ غَدِهِ»

3 / (4242) ...Abdullah b. Ömer radiyallahu anh şöyle demiştir; Biz Resûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında oturuyorduk. Efendimiz, uzun uzadıya fitneleri (meydana gelecek büyük hâdiseleri) anlattı. Ehlâs fitnesini zikretti. Birisi:

“– Ehlâs fitnesi nedir, yâ Resûlallah?” dedi. Efendimiz: